

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gaudendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Laetitiae Perfectae Artificium In Conscientiae Recta Efformatione
inuentum, & per Adventuales Conciones expositum ac demonstratum

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1667

Decimum Officium Conscientiae Animum contra diabolicas impugnationes,
seu angores diffidentiae in horâ mortis defendere.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11367

DECIMUM OFFICIUM CONSCIENTIÆ

Animum contra Diabolicas impugnationes, seu angores diffidentiae, in hora mortis defendere.

TRACTATUS XIX.

DE SECVRITATE QVAM IN MORTIS
ARTICVLO PRÆSTAT BONA.
CONSCIENTIA.

Iustus si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit. *Sap. 4. v. 7.*

Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, ..., Gloria autem & honor & pax operanti bonum. *Ad Rom. 2. v. 9 10.*

In morte nihil magnopere esse terribile, præter malè actam vitam. Quædam tamen natura quod sint horrida, fit ex ignorantia futurorum, & ob diuturnum animæ cum corpore commercium. Metum hunc tamen superatu non esse admodum difficilem. Nihil in illo articulo infestius malâ Conscientiâ, nihil bonâ jucundius. Rectè ab hac letitiam in illo agone excitari, optimamque esse mortis preparationem, ad gaudium mentem componere, & letas cogitationes aduocare; quod egregiè præstat bona Conscientia.

P R O O E M I V M.

Numquam euidentiùs amicus quis sit, dignoscitur, quàm cum ingenti necessitate quisquam premitur. Ita communis fert sententia. Ego verò assero præterea, numquam verè amicum fuisse, qui, quem fortuna destituit, amicum deserit.

deserit. Fortunæ forsitan amicus is fuerit aliquando, hominis verò numquam. Non inhæreamus claræ rei vterius demonstrandæ: istud nunc ostendere est propositum, Conscientiam, cum quâ amicam familiaritatem animus sanctè coluit, numquam amicitia suæ vim exerturam efficacius, quàm cum in vltimo vitæ & mortis agone constituta anima, summis naturæ necessitatibus videretur exposita. Prout etiam vice versâ, nullo vñquam tempore magis infestam experietur is, qui, dum viueret, habuit inimicam. Multa imprimis de morte per calumniam jactitantur. Ego conuitia non morti impingenda adstruo, sed malæ vitæ. Videamus ergo, quàm sese fidelem in mortis articulo Conscientia, dum amica est, exhibeat; quo pacto inquam lætitiâ mentem demulceat: & non tantùm naturæ fatiscens angores deliniat, sed & sæpissime ita tollat, vt voluptati maximæ sit tandem mori.

§. I.

A morte nihil admodum metuendum est in mortis articulo, sed ab anteaucta vitæ malâ Conscientiâ.

Istud nunc tandem perspiciendum est sedulò, an tanta bonæ Conscientiæ sit præstantia, vt contra id quod in naturâ est maximè terribile, clientem suum possit obarmare tutumque reddere. An inquam sic obfirmare possit animum, vt dolores omnes angoresque mentis respuat ac repellat, quos in vltimo vitæ articulo solet ingerere tristis & amara mors.

Mors minus est metuenda quàm vitæ.

Tristem & amaram voco, non quòd sic appellandam ego censeam; sed quod eò nomine passim diffametur: diffamatur autem hòc nomine, quòdeam aut amaram fingimus, aut vitio nostro tristem facimus. Cæterùm rei, nihil admodum inest funesti. Tota mortis infamia est, quòd timeatur: jure an injuriâ, nihil pensi habent homines; quibus phantasticus ille metus adeo est ingenitus, vt ne, mentio quidem mortis fiat, aut nec minima mentem, illius subeat recordatio, quin illico deiiciantur oculi, & vultus in mæstitiam componantur. An ergo, inquires, nihil quidquam in morte timendum est? Non plus quàm in vitâ:
imò

1.

2.

D. Aug.
de discipl.
Christia-
na c. 12.
to. 9.

imò & longè minus. Quidquid enim in morte amaroris aut an-
goris perferiscitur, ex vitâ præteritâ malum traxit. Stupen-
dam enim verò rem, exclamat D. Augustinus! *mori malè ti-
mes, & vivere malè non times.* An ergo peius est malè mori, quàm
vivere peruersè aut malè?

3. Est inquis. Etenim qui malè viuit, non semper viuet malè;
datur enim pœnitudo scelerum & resipiscencia: at, qui malè mor-
tem subit, æternùm infelix est. Quæ enim finitâ jam vitâ, da-
tur homini anteaactæ retractio, aut morum emendatio? Ita tu
quidem, sed ex falsâ hypothesi, argumentaris non incongruè.
Ego enim prorsus nego, malè mori quemquam; malè tamen vi-
uere, fateor quàm plurimos. Rursus, id etiam facilè do, plu-
rimos mori tum cùm viuunt malè; sed & hos tunc malè mori
id verò iterum diffiteor. Etenim, vt non hæreamus in ambagi-
bus; clarè ediffere: quid tandem est mori? Sanè nihil quidquam,
nisi vitam finire. Jam verò istud rogo, an quæ finitur vita,
ad Dei leges, rationisque aut Conscientiæ dictamen exacta fue-
rit, adeoque fuerit bona: an verò scelerata & impia? Quòd si
honestâ vita præcesserit; profectò non nisi peruersè, mala ap-
pellatur mors. Quid enim, si Christiani hominis quidquam in
nobis factum est super, quid inquam optandum est magis, quàm
in Gratia statu perseverantem, bono fine vitam concludere; &
sic salutis, hætenus incertæ, indubiam adire hæreditatem? Cer-
tè perseverantiæ securitatem non dat vita, dat autem mors. Non
igitur mala potest dici, nisi per injuriam, quæ tantum homini
confert boni.

Mors num-
quam est
mala. Non
si rectè vi-
xerit.

4. Vita verò si peruersâ fuerit; sceleribus inquam malisque im-
plicata; sanè cessante vitâ, cessabunt tandem aliquando scelera.
Nihil certius. Arqui, quò pacto iterum mala mors dicitur, quæ
malum finit, & non tam vitæ, quàm sceleribus metam ponit?
Hoc verò, inquires, ipsissimum est quod in morte est horri-
cum; quòd vitam nempe malè finiat; eamque in crimine con-
stitutam, infaustè claudat. Sic est. Sed rursus ego quæro, an
ipsa malum faciat, quòd solum terminat? etenim malam fuisse
vitam anteaactam, an hoc subsequens facit mors? Minimè verò;
sed malè agentem, in ipso scelere occupavit. An verò fur dicen-
dus est is, qui latronem in ipso furandi maleficio versantem, su-
bitò deprehendit; eique iniecit manus, ne plura furto subriperet?

non etiam
si malè vi-
tam trans-
egerit.

G g g g

quis

sup

Totum ma-
lum quod
in morte
inuenitur,
à vitâ an-
tegitâ est.

quis id pro fano asserat? Atqui in scelere deprehendi te, non id quidem mortis est vitium, sed vitæ. Vitam finit mors, prout vitam inuenit; impiam an piam, id quidem mortis non est discernere. Finis itaque si malus fuerit, vitæ id imputa; quæ mala cum esset, à morte id boni tantum retulit, quod malum terminarit. Non itaque morti infamiam vllam deinceps impingito; quidquid enim in eâ est terribile, à solâ vitâ est: neque enim fieri omnino potest, vt malus sit terminus eius rei, quæ mala non erat antequam finiretur. Quod quidem clariùs dicam si asserüero, malè mori non posse, quisquis ante mortis articulum malè non vixerit.

An non tamen horrendum est, hostem Numinis de vitâ discedere, & ex mortis faucibus subitò in manus incidere viuientis Dei? Est sanè. Verùm non morti tam funestum casum, sed vitæ impropera. An enim eâ ratione nunc vitam instituis, quâ nolles à morte deprehendi? Ita si agis, tum certè ne dixeris; *O quàm terribile est emori hostem Dei!* sed, *O quàm funestum est viuere, & cum Deo, vitæ auctore, inimicitias gerere, & quidem immortales!* Nec rursus exclamaris, *O quàm horrenda sunt quæ malam mortem, sed quæ peruersam vitam manent supplicia!* Non enim te mors Deo facit inimicum: sed hostiles gerentem animos Deoque infectos, occupauit tandem mors: illudque tibi præterea præstitit beneficij, quod nec Diuinam iram sceleribus concitare possis infestius, nec tibi maiora, quàm quæ persolues, supplicia miser arcessere.

Probatior
ex D. Ambrosio.

Certè, nequidquam amaritudinis accusatur mors, ait præclare D. Ambrosius: nam, *non mors ipsa terribilis, sed opinio de morte, quàm unusquisque pro suo interpretatur affectu, aut pro suâ Conscientiâ perhorrescit.* An ergo, inquires, tum saltem non liceat mortem perhorrescere, cum me Conscientia criminis & accusat, & condemnat? Hoc quidem nullus dubito: neque quidquam est terribilius, præterquam ei, cui induratum sceleribus pectus, omnem boni sensum, & salutis æternæ curam penitus ademit. Attamen subdit Ambrosius, id tibi imputa. *Suæ igitur, inquit, unusquisque Conscientiæ vulnus accuset, non mortis acerbiter.* Quid enim hanc timori nostro semper prætendimus? Nouimus sanè Conscientiæ suæ testimonio nixos quàm plurimos, ad eò mortis acerbiter non horruisse, vt ad eam, tamquam ad portum, deliciasque

5.

6.

D. Amb.
l. de bono
mor. c. 8.

ibid.

Ibid.

que suas, non sine summo gaudio intermixtis suspiriis anhelant. *Liquet igitur, inquit Ambrosius, quia mortis metus, non ad mortem referendus est, sed ad vitam. Non enim habemus quod in morte metuamus, si nihil quod metuendum sit, vita nostra commisit. Veritas huius sententiæ, sæpius inculcanda est, & identidem repetitis vicibus animo repetenda dum viuimus, si veritatis huius effecta, in mortis articulo, summâ cum delectatione, volumus experiri. Ad Christiana Fidei dogmata, & æternæ vitæ principia reuocanda est mens, iisque penitus imbuendus animus: vt terroribus, quos natura, in morte aut facit, aut inuenit, longè superior, naturam corrigat; eamque ita obfirmet, vt ipsa quoque tandem metus rideat; ad quorum solam memoriam expauescebat. Id verò, quâ ratione faciat Conscientia, jam inquirimus.*

§. II.

Quòd è corpore timeamus exire, ex futura vitæ sit ignorantia. Aliqua in morte sunt horrida, tantùm ex animæ cum corpore, diuturno & familiari nimium commercio.

7. **E**quidem non sum adeò apathos aut Stoicus, vt aut sensum omnem naturæ detraham; aut negem, quidquam omnino esse in morte, quod sit horribile. Istud tamen assero, non esse tantos quos facit metus, vt ratione, si eam adhibes, non possint haud adeò difficulter superari: nisi naturæ malo, id est morti corporeæ, accedat malæ Conscientiæ tormentum. Nam si rationem consulimus, eaque vitam nostram & non meris appetentiis expendimus aut dimetimur; quid obsecro vita hæc, post decretoriam in Paradiso latam sententiam, nobis fert nisi miseras & dolores? Et rursus quas quæso delicias in hoc misero habemus corpore, quas non plurima fastidia interrumpunt? Quæ corporis voluptas, præsertim si sit eximia, non in tristitiam degenerat? quis risus, si sit immodicus, non melancolicâ & graui sanguinis constitutione terminatur? Nonne sollicitudines anxietatis, curæ infestæ, angores animi, amicorum defectiones, rerum euentus aduersi, atque hinc enata tædia & suspiria, passim tota est hominis mortalis vita? Nemo sanè vnus est, qui si corporis commoda solùm spectas, dicere ex

*Vita nostra
plena miserijs est, &
tamen amatur.*

vero possit: *Natura, gratias tibi pro datis ago: bene mihi est; nihil ulterius à te exposco.* Nemo inquam, sic felix est, vt non maximâ ex parte sit miser. Si quidem plura sunt quæ felicem mala comitantur, quàm ea sint bona quæ felicem faciunt: & quod in hoc genere pessimum est, finitur non rarò omnis omnino felicitas; miseriam autem numquam finiuntur, sed tantùm ex hâc mutantur in aliam: & sic, dum ex alio malo in aliud deuoluimur, decurrit vita nostra, & tandem tota euoluitur. Finem ergo naturæ miseriam, imponit mors? Nihil verius. Quî ergò fit vt non ametur? Stupendam enim uerò rem, inquit D. Ambrosius, à miseriam huius vitæ, mors cum absoluat omnes, paucos delectat. Rationem subdit: *Sed hoc non mortis vitium est, sed nostræ infirmitatis, qui voluptate corporis, & delectatione huius vitæ capimur; & cursum hunc consummare trepidamus, in quo plus est amaritudinis, quàm voluptatis.*

D. Amb. l.
de bono
mort. c. 2.

Evitâ timemus discedere, quia terrenas voluptates experti, de æternis imaginariis species non habemus.

*Probatu-
r in compa-
ratione du-
plu.*

Sic est: corporis voluptate capimur, & decipimur præsentis delectatione, quia aliam vix agnoscimus, quàm quæ sensibus objecta, sensu percipitur. Futurarum voluptatum desiderio non multùm tangimur, quòd nulla sese earum species offerat, aut phantasiam nostram feriat; neque ad ea percipienda intellectus humanus passim sese extendat, quæ imaginatricis potentiam facultatem excedunt. Sic vulgò intra phantasiæ terminos versatur animus: illis quæ isthic inuenit rerum simulacris solet colludere, iisque imprimis delectari: ad alia cæcutit omnia; neque his multùm aut patitur, aut trahitur: his verò si priuetur, tum demum in luctu est, tum sibi videtur miser. Sic puero si globulos nucisue manu excutias, & hæreditatis amplissimæ testamentum porrigas, hoc adeptu non mouetur; illæ verò deperditæ lachrymas excitant, non facile detergendas, nisi, quas sibi delicias suas esse præstituit, reddantur nucis. Sic inter agrestia mapalia, ouium greges, pastorum fistulas, & rusticos inter amores enutrita virgo item rustica; inuita profectò & non sine lachrymis, ad aulam sibi admodum incognitæ magnificentiam trahitur; neque lactis pressi, rurisque innocentes delicias, Regum bellariis; aut tugurii sui ornamenta & comoda, palatiorum superbiâ, & laquearium magnificentiam, facile commutabit. Quantumcumque enim ea descriperis, quorum in phantasiâ ne prima quidem sunt vestigia, id quidem efficies vt ore aperto admirabunda dicentem audiat, iis autem vt tangatur, non

8.

non efficias. *Delectatione suæ vitæ capitur*, quisquis delicias non percipit alienæ. Hinc tanta nobis amaritudo oboritur, cum è miseris nostris à morte extrahimur: & quasi per vim abrepti sequimur inuiti; quòd aliquibus saltem, quas vita mortalis fert, voluptatibus innutriti, iis dum carendum est ingemiscimus; nec si majora promittuntur, amissæ rei sensum tollunt: quia futura, imaginationis adminiculo cum non percipimus, præsentibus, licet exiguis, stupide inhæremus. Diuturno & ignobili cum carne commercio, in carnem degenerasse videtur nobilitatis suæ immemor animus; eique penitus applicitus imò implexus, non sine dolore summo auellitur à voluptatibus quæ carnem sapiunt, & sanguini abblandiuntur: neque patriæ suæ, cæli inquam delicias pensi habet, exilij sui miserijs innutritus.

9. Naturæ itaque commoda, quamuis agrestia & animi nostri nobilitate profus indigna, si spectes, eaque per phantasiam exaggerata si reuoluas; fateor esse quædam in morte aspera, & inamæna. Etenim satis durum dices, animæ cum corpore commercium quod jam per quinquaginta aut plures annos tenuit, abrumpi tandem: è domo quam tanto tempore incoluit quantumuis incommodè, consuetudo tamen domicilio demigrandum quantociùs; discedendum ab amico corpore, cujus familiaritate vsura non sit, nisi naturâ totâ fatiscente, & in meliorem ordinem, per carnis resurrectionem efformatâ. Quòd si autem in primâ iuuentute mors intercedit vitæ; quàm id durum est, in ipso corporis flore demeti, neque vitæ fructum, nisi exiguum, percepisse? Durum est, amicos, placidam vxorem, tenerosque liberos amittere, imò iis abstrahi per vim: fortunis priuari, quæ magno studio congesseras: dignitatibus exui, quas virtute partas in familiam importaras; vltiores interim spes præcisas. Durum est, caligine obducendos illico esse oculos, quibus vltimò charorum circumfusam turbam conspicias, vltimum vale dicendum omnibus: corpus interim putredine dissoluendum quantociùs; eique extremum istud & verò miserandum ab amicissimis præstandum esse obsequium, vt sepulchro inferatur; atque inibi, esca sit vermibus, & cum exesit olim defunctorum ossibus, promiscuum habeat domicilium. Hæc, inquam, omnia sic expensa, fateor ea esse, quæ naturæ metum incutiant: & vt ista metuere, *vitium infirmitatis nostræ sit*, vt vult Ambrosius: tamen naturæ insitus est hic timor, & fortassis

Ex ignorantiâ futurarum volūptatam, sicut vt quædam in morte sint amara. Ea enūmerantur.

naturæ pars: istud certum est, naturæ corruptæ non minimum esse supplicium. Affero tamen eiusmodi non esse, quod non facile possit superari, si alia moriturum non afficit metuendi materia.

S. III

Angores in morte maximè terribiles, à malâ Conscientiâ proueniunt: exponitur quomodo inferantur. His autem medetur bona Conscientia; & clientem suum consolatur bonorum operum memoria, & fiducia vitæ aternæ acquirenda.

Omnibus naturæ malis in morte percipiendis, medicina est bona Conscientia.

I Stud certè non satis percipio, eccur aded agamus stolidè, vt naturæ tormentum mortisque dolores, perueritate prorsus intolerabili augeamus; mortisque securi admodùm dum vita est super, medicinam futuro malo non expediamus, quâ non tantùm angores mortis detur delinire & imminuere, sed sæpe etiam prorsus euadere? Quid, quòd & eiusmodi medicamen sit parabile, quò delibuta mors, quidquid amaroris secum trahebat, deponat actutum, & in dulcissimos amores morienti conuertatur? Aures hîc arrigis. Et ecquæ hæc medicina, inquis, aut quò miscenda est artificio? Non alio quàm Conscientiæ rectè compositæ. Hæc sola angores omnes potest elidere; hæc vnicum doloris, in mortis articulo ingruentis, est lenimentum; hæc cordi oppresso præsentissimum pharmacum, & quidem vnicum. Hôc armatus, mortis tela & excipit impavidus, & verò etiam deridet animus. Nam vt ex D. Ambrosio antè dicebamus: *Nihil habemus quod ex morte metuamus, si nihil quod metuendum sit, vita nostra commisit.*

Mali Conscientiæ maximè torquet reum in mortis articulo.

II. Ex aduerso etiam, non inuitus fateor, nihil esse mortis articulo, homini terribilius, cui à Conscientiâ non est benè. Si enim vniquam iras exacuit, si vniquam animum torquet, & tortoris ad instar carnificinam exercet intolerabilem, hoc certè eo temporis facit momento: tum vires omnes exerit, & ætatis elapsæ, quâ sceleratum animum non exercuit, damnum cum sœnore reparat: dolores ingeminat, stimulos multiplicat, & identidem novos præteritis superaddit, miserisque languentem animum & carnem dum conuel-

conuellit, exercet modis. Tum sanè, si vñquam, verum esse comperitur, quod in hanc rem præclafè docet Philo, cùm nefasta illa & infelix hora appetierit, quæ infelicitati æternæ datura est initium. *Impio homini, inquit, necesse est aut adesse, aut imminere aliquid mali. Itaque futuri expectatio timorem gignit; presentis usus, mæstitiam.* Videte obsecro, an non vtrumque peccatori cum Conscientiâ magis quàm cum morte colluctanti, in lecto, id est, in arenâ fatali competat. Atque hinc terrores infaustæ vitæ, quos, dum finienda est, animo ingerit, paucis accipite.

Philo 1.
quod de-
terius po-
tiori infi-
diatur.

12. Præsentem enim miseri peccatoris statum si attendis, quid quæso is afferre potest, præter ingentem, & verò etiam intolerandam animo mæstitiam, & dolorem? Pauculæ adhuc supersunt horæ: interim toto corpore nerui distrahuntur; tremunt membra; colliduntur viscera; palpitat cor; dolores ingeminantur vndique; pœnæ exacuunt aculeos, eosque ingerunt, quasi vindictam sumpturæ de perceptis voluptatibus, quæ corpus per summam adulationem demulserunt, totiusque cum Deo instituti belli fuere & caussa & initium. Interim susque deque agitur animus; & quasi tempestatibus adactus, in omnem partem abripitur; teste

Isaiæ 57.
v. 20, 21.
Isaiâ: Impij autem quasi mare feruens quod quiescere non potest; & redundant fluctus ejus in conculcationem & lutum. Non est pax impijs, dicit Dominus. Quocumque enim se conuerterit nihil inuenit, nisi doloris noui alimentum. Si enim ad diuitias, etiam justè partas, adjicit animum; eheu deserendæ jam sunt tandem. Si volu- prates nunc præteritas, ex effato viribusque destituto corpore contemplatur; ah! quàm sese nunc alias ostendunt, quàm dum libidini faces subderent! quàm alios nunc vultus præferunt deliciæ, quàm dum deceptæ menti fucum facerent! Si ad amicos aduertit oculos, eosque aduocat in auxilium, à plerisque sentiet se destitutum; vtpotè qui non tam hominem, quam hominis fortunam sequebantur; à præsentibus autem, lecto fortè circumfusis, nihil quidquam est quod expectet præsidij. Vxoris adstantis conspectus nunc est fastidio; filiorum verò, tormentum est; vt quos se videat, non tam opum, quàm scelerum scandalorumque à se datorum, hæredes instituere. Quò itaque se vertet miser, vt solatij quidquam inueniat? Cælum si aspicit, ah quam ingens hinc occurrit suspirandi materia, cùm istud recordatur, expectatione quantâ exciderit! Ad Deum si accurrit, Judicem intuetur, & quidem

Primo per
presentem
mæstitiam.

describun-
tur eius
caussa &
flatus pec-
catoris mo-
rituri.

quidem offensum. Angeli quondam custodis patrociniū si-
exquirat; quid hīc quāso aspiciet nisi mēstos oculos, prāteritas à
se nequidquam impensas curas, jure merito deplorantes. Co-
gitationes denique suas, & Conscientiam, consolationis ergō si-
consulit; hīc verò in tormenta sese ingerit acerbissima. Nam vt
rectè Augustinus, *Judicis tribunal est in mente tuā, sedet ibi Deus,* D. Aug. in
adest accusatrix Conscientia; tortor, timor. Itaque vt alio loco ex-
psal. 57.
clamat Augustinus *Ecce hostem suum inuenit, quò confugerat.* In D. Aug. in
hāc arenā te prāstolata est Conscientia; ò Peccator; hunc tem-
psal. 45.
poris articulum expectabat hactenus: nunc tecum aget seriò,
dum inermis es: viribusque corporis, quæ te ferocem reddebant
& impavidum, planè defecto, manus admovebit intrepida, &
tormento cruciabit exquisitissimo.

Nunc inquam, dum voluptatum fumi euauēre, cum affe-
ctionum insana cessat intemperies, & cerebrum simulacris va-
nis vacuū, seriis cogitationibus aliquando est peruium; solum
deniq; cum animum inuenit passionum affectis, corporisq; sem-
per peruicacis prāsidio destitutum; partes suas ager & quidem
strenuè, quæ hactenus scelerum vi, & affectionum clamoribus
deterrita, sese continuit Conscientia. Jam sanè ob oculos liqui-
dò exponet prāteritam peccandi libidinem; & veterum scelerum
infamem memoriam reficabit. Omnibusque quasi in speculo
objectis, tum demum, istud rogabit seriò: ecquid tandem de-
lectationis tibi factum sit super, quam ex illicitis scelerum deli-
ciis olim injustè percepisti? Quid ex prāteritis voluptatibus tibi
reliquum jam est miserande, nisi tædium opprobrij, quod à te ip-
so pateris, & quo jure optimo cruciaris? Enimuèrò jam suspiras,
jam angeris, jam exclamas, *Ergo errauimus à viā veritatis,* cum
tibi toties nequidquam istud ingesserim, *Ergo erramus.* O fru-
stra impensas olim curas meas! & ò frustra nunc profusas la-
chrymas tuas! Quid enim ingemiscis nunc, quid lamenta inge-
minas, inops consilij quod toties tibi datum à Conscientiā res-
puxisti? Audio te cum Jobo in hęc verba erumpentem; *Peccavi,* Iob. 7.
quid faciam tibi, ò custos hominum? Istud enim nunc demum ex-
v. 20.
quiris? pœnitentiam sanè age, dum tempus resipiscendi adhuc
datur; & salua sunt omnia. Tempus datur inquis, at non da-
tur pœnitendi gratia: & sic quod reliquum vitæ est, non protra-
hitur nisi in dolores. Ah *custos hominum, quare me posuisti con-* ibid.
trarium

Stimuli
quos ex
præterito-
rum recor-
datione,
Conscientia
moriens
admonet
describitur.

Mœstitia
moriuri
peccatoris.

Gen 18.
v. 20.

Iob. 7.
v. 21.
Pfal. 50.
v. 5.

trarium tibi, & factus sum mihi met ipsi grauis? Istud etiam ro-
gare non erubescis? Factus es enim uero tibi met ipsi grauis, quia
peccatum tuum aggrauatum est nimis: tibi met ipsi grauis es; quia
rationibus tuis onus debitorum adiecisti, quæ tibi expungere jam
non est facile & in promptu. Frustra igitur rursus interrogas ira-
tum Deum, Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers
iniquitatem meam? profectò peccatum tuum contra te est semper,
vt impudentiam tuam tuis ipse oculis conspicias; vt te scelerum
Conscientia exerceat, vt tui ipsius te pudeat; denique vt ex te
ipso tibi fiat carnificina, tuumque tibi sis tormentum. Hæc per-
pende quisquis es; illudque nunc expende quantus futurus sit,
in mortis articulo, à Conscientiâ malæ menti intortus dolor.
Atque hoc primum est, quod Philone teste, impio necesse est
malum adesse, & quæ exinde gignitur, præsentis vitæ mæsti-
tia.

14.

Verùm eheu, cùm præsentis vitæ angoribus, expectatio futu-
ri adiicitur, Deus bone! quantis cruciatibus angi cor, atque a-
nimum constringi necesse est, quem vel minimus Christianæ Fi-
dei sensus tangit, aut aliqua salutis æternæ cura, habet sollici-
tum! Ad quem confugiet, cùm ei non tacitè, sed clarâ voce
Conscientia exprobrabit; omnia quæ hætenus latuere scelera,
pro Dei tribunali, audiente orbe vniuerso propalaturam se, ne-
que quidquam ommissuram quod pudorem exacuat? Actoris
quinimo rigidissimi acturam sese partes, atque omnes qui Iudici
Christo assessuri sunt Sanctos, quin & ipsam Misericordiæ Ma-
trem concitaturam se, vt iustam condemnationis tuæ senten-
tiam aut ferant, aut latam calculo suo comprobent vniuersi. Heu!
quàm triste erit meminisse, corporis vix ocludendos, quin men-
tis aperiendi sint oculi, qui in irati Iudicis incurrant vultus!
Quàm horrendum est, æternitatis viam subire, Conscientiâ co-
mitem, irasque gerente implacabiles! An major in hæc mortali vi-
tâ infernus excogitari potest, quàm videre infernum jam nunc
se circumferre? Duriore datur cruciatus, quàm corpus desere-
re, fide datâ, non aliâ lege reddendum animæ, quàm vt æter-
nas pœnas vnà luant, rixasque inter se conserant immortales?
Quis hæc astruit, inquis, quis hæc affirmat? Tuamet Conscien-
tia tibi id exprobrat, ô peccator, nec metus ex vano facit. Et
quod est acerbissimum genus opprobrii, nequidquam ei os ob-
struitur,

H h h h

struitur,

Secundò
torquet
mala Con-
scientia per
expectatio-
nem &
metum fu-
turorum.

quædam
situatione
sunt
vitiis
vitiis

fruitur, aut oblitur. Quidquid obtrectanti opposueris, antiquum obtinet, eademque recantat identidem. Nec si fidem ei denegas, aures tamen tam truculentis Conscientiæ tuæ vocibus potes subtrahere. Miseram enim uero conditionem! infelicem morientis non jam statum, sed ruinam! O nimium miserande, sed non tibi! quis tui miserebitur, qui tuis ipse miseris non ingemiscis, nisi ut majus tibi sis tormentum? Et hæc quidem Conscientiæ iratæ, sibi que infestæ, tormina sunt, & iusti angores.

Conscientia bona, morientem contra naturam angores armat gaudio, & spe.

Verum hæc vos non spectant, Conscientiæ cultores eximij: 15, alia vobis arma suppeditabit illa, quibus instructi, quoscumque metus facile excutietis. Paulinum istud tantum vobis accino;

nempe *ut non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent.* 1. ad Theff. 4. v. 12.

Quid enim tantopere mirandum est, dolore penitus confici & emarcescere eos, quos præsentis vitæ delectatio profus destituit, & spes futuræ? Hæc verò quem obarmat, securus agonem adeat, & lætus instantem mortem operiatur, quæ spei eximie fructus afferet. Quod si fortè exquiris, vbi tandem perquirenda sit hæc spes; sanè non multis opus est ut respondeam. Eam penes se inuenit Job, in suis miseris felix seipso. *Reposita est inquit hæc spes mea in sinu meo,* id est in Conscientiæ testimonio, quod in sinu circumgestito, tanquam indubitatum & legitimum hæreditatis adeundæ codicillum: neq; verò aliud quidquam continet, nisi quod declarat, mihi rebusq; meis esse cum Deo benè. Hoc spei, hoc fiducia, hoc delectationis omnis, bonæ menti est fundamentum. Et si vmquam; hæc certè salutis & temporis momento, verum esse comperitur, quod Philo præclare astruit, *Qui virtutem sectatur, delictis huic conuenientibus fruitur. Aut enim acquirit bonum; aut acquirit postea. Et habere quidem, affert gaudium, rem pretiosissimam: expectatio vero habendi, spem, que est alimentum virtutem amantium.* En ut vtrumque, & gaudium inquam, & spem, morituro conferat Conscientia.

Iob. 19. v. 27.

Philo supra.

Gaudium morientis ex pacato Deo exoritur.

An non enim & solidissimæ, & verò etiam liquidissimæ delectationis est materia, retrospicere exactos jam tot annos, Diuino tamen obsequio ritè impensos? in statu Gratiæ vixisse se; cuius tanta est præstantia, ut minima etiam bona opéra, nouum ad futuram gloriam jus adjecerint, cuius jam adeunda sit pacifica possessio? Peccata quæ aut incuriâ, aut etiam perueritate animi commissa sunt, penitus aut Contritione, aut exomologesi deleta 16.

leta esse; offenso Deo factum pro culpâ satis: pœnas autem peccatis debitas aut per Indulgentiam remissas; aut iis per corporis afflictationes, olim perpessas, aut certè per morbum cui nunc immoritur, patienter à se toleratum, planè satisfari: nihil ergo admodum restare, quod dilectissimi sponsi charissimos amplexus, Diuinosque vultus breui contemplandos impediat. An non hæc sunt, quæ animum sincerâ voluptate demulceant?

17. Quàm verò iucundum erit, actiones totâ à se antea vitâ, bene & religiose præstitas enumerare: & in computum posse deducere, Sacra omnia & conciones quibus interfuit, exomologeses rite institutas, Synaxes piè aditas, jejunia exactè obseruata, peccandi occasiones studio euitatas, carnis impetigines fortiter superatas, infinitas denique Religionis, Obedientiæ, Christianæ submissionis, & tandem Fidei, Spei, Charitatisque actiones studiosè exercitas. Quis inquam tanto thesauro diues est, sine summâ animi sincerâque voluptate? Thesaurum hunc tibi asserit Conscientia. *Et habere quidem, Philone teste; gaudium affert, rem pretiosissimam.* Quid autem jam dicam, si & Christianæ misericordiæ adiiciantur opera? si inquam mentem subeant egeni, quorum à te fami est consultum; pauperes, quorum nuditati prospexisti; afflicti, quos consilio erexisti; imo & defunctorum animæ, quas ex Purgatorij ereptas ignibus, tibi deuinxisti, & in hoc mortis articulo gratissimos habes patronos? Denique, vt rem absoluam, quàm gratum erit meminisse laborum quos perpessus es, tempestatum quas subiisti; dolorum, injuriarum, obtreccionum, fortunæ aduersæ, eorum denique quæ egregiam præbuère patiendi materiam? atque hæc quidem præterisse jam dudum, aut jam jam finienda; manere tamen Christianæ patientiæ merita; & breui, effusas lachrymas, immortalis gaudii per-murandas.

18. Neque rursus mihi objeceris, actiones illas à te exhibitas, multis etiam fuisse vitiis interpolatas, neque debitam perfectionem attigisse. Ut enim nonnulli fragilitatis humanæ nœui adhæserint, sanè pœnitentiæ vi, aut Contritionis, Amorisue Diuini efficaciam, quasi igne perpurgatum est aurum; deterfa est scoria: actionibus inquam detractum est quidquid inerat vitij, & sic tandem sola supersunt operum merita, quibus cœlum ipsum est venale. Hi sunt thesauri, quos Conscientia secum fert, atque spectan-

Item ex bonorum operum memoria.

bonorum operum

thesauri
securitatem
adstruit
mors.

dos exhibet ex hâc vitâ discessuro, itineris instituendi profectò grande viaticum. Horum autem possessionem, manifestum est *afferre gaudium, rem pretiosissimam*. Et quidem, quod in hâc re longè est pulcherrimum, thesaurus hic jam ferè in tuto est: jam prope dilectæ patriæ lares adstas; vna tantùm aut altera restat hora; præcipua penè exhausta sunt viæ discrimina, & tota propediem salua est res. Quis mihi nunc negarit, mortis jam jam imminentis præsentiam, motus excitaturam jucundissimos thesaurum tam eximium deferenti; per quam diuitiarum tam ingentium securitatem sibi præstari, possessionemque videt asseri, nullo vñquam tempore interrumpendam?

Spes futura
gloria lenit
angores na-
turales
mortis.

Ne quæso, ne requirite, quanta futura sint morientis gaudia, quæ ei suggeret futuræ gloriæ expectatio: quæ futura sint suspiria, ad fontem suum & originem suspirantis, & quis sensus ad æternas delectationes summâ cum fiduciâ commigrantis animæ: nimis enim diuina hæc sunt, quàm vt ab homine possint exprimi, aut percipi ab inexperto. Istud scio, spem tantam, & tam egregiè obfirmatam, *alimentum esse animarum virtutem amantium*, quò mens resecta, vires concipit itineri conficiendo non pares tantùm, sed & majores: eriguntur animi, & faciliè molestias omnes superat, quas terrena corporis habitatio, deliciarumque profusus rusticarum memoria, & naturæ, mortali vitæ tenaciter insistentis affectio, per exilia & vana mortis terriculamenta, rem inexpertis solet obuoluere.

19.

§. IV.

Optimam esse in mortis articulo memoriam bonorum operum, ad excitandam letitiam. Sanctos viros non fuisse tunc tristes aut melancolicos. D. Hilarionis metus expenditur, & ostenditur sine fundamento adstrui.

Obicitur
D. Hilarionis
in morte
metuentis
exemplum.

Magna sunt hæc inquires Conscientiæ encomia: præsentissimum est, quod ab eâ morienti datur, præsidium. Ast istud nunc exquiritur, an etiam consultum sit, bene acta in memoriam reducere,

20.

reducere, iisque mentem pascere, & sibi veluti de præclarè gestis gratulari. Quod sanè, saltem mortis articulo non videtur adeo competere, nisi si sit volupe triumphum canere ante victoriam. An enim eo momento temporis, à quo dependet æternitas fausta aut infausta, fatuus non est scelerum recordari ut defleantur, quàm rectè gestorum memoriâ delectari? Sanè non hæc Sanctissimorum virorum sunt exempla: horruerunt illi fatalem agonem, quantumcumque sibi de præteritâ vitâ benè actâ, essent conscij. Enimuero quid tritum magis, quàm D. Hilarionis cum morte colluctantis metus? Cœlestem in eremo vitam instituerat senex optimus; eamque ad septuaginta annos innocentissimè protraxerat: & tamen quàm seriò timuit! quantum exhorruit ex hâc vitâ discedere, qui teste D. Hieronymo id sibi dicebat identidem, *Septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times?* timuit ille vir sanctissimus, & bonâ rectè actorum fretus Conscientiâ. Hæc verò si metum ab Hilarione non potuit propulsare, quid quæso nobis à nostrâ sperandum est subsidij, quæ viri tam eximij merita nullo modo potest adæquare, neque præstantiâ?

D. Hier. in vitâ D. Hilarion.

21.

At hæc ut respondeam, non erit abs re meminisse, duplicis generis esse angores. Primò quidem, qui à naturâ fatiscente proveniunt, quosque §. 2. descripsimus. Deinde verò, qui ab ipsamet Conscientiâ salutis suæ dissisâ, & futuri anxie sollicitâ ingeruntur, quosque §. 3. utcumque expressimus. Ad primos quod attinet; libenter fateor, homines etiam probissimos, naturæ se dissoluentis horrore percussos, subinde non paruos dolores sustinuisse: & verò etiam, ferendæ breui sententiæ metum ingerente Dæmone, exiguo nonnumquam tempore, expectatione futuri fuisse perstrictos. Et quidem permittit id misericors Deus, ut timoris, qui non mentem tantùm sed & corpus malè afficit, aculeis patienter toleratis, pauculâ quædam peccatorum reliquiæ & debita persoluantur, quæ purgatorij ignibus fuerant expianda. Magni Gregorij hæc est sententia imprimis attendenda. *Solutioni ergo carnis* Natura horrorem in morte nonnumquam sentiunt homines probi. *appropinquans, inquit, nonnumquam terrore vindictæ, etiam justî anima turbatur: non tamen irati Numinis hæc sunt indicia. Permittit enim hos metus Deus, quia justorum anime à leuibus quibuscumque contagijs, ipso sæpè mortis pauore purgantur. Pœnam enim pauor cum afferat, sine dubio satisfactionis locum subit.* Et sum-

Natura horrorem in morte nonnumquam sentiunt homines probi.

Permittit enim Deus, ut plenius pro peccatis satisficiant.

D. Greg. 124. mor. c. 18.

mi interim est meriti actus ille verè heroicus, quò naturæ, ingemiscentis ruinæ suæ tormina, fortiter sustinentur; neque interim quidquam inter angores illos à sanctissimâ Dei voluntate disceditur, aut ei contradicitur.

Conscientia verò angoribus, ritò probi in horâ mortis agitantur, & non diu iurni.

Hæc, inquam, in hominibus innocentissimis contingunt aliquando. Verùm quòd aut diuturni sint angores ejusmodi, aut diffidentiâ salutis intermixti, id quidem nemo mihi facile persuaserit: nimis enim fida est, quæ clienti ex hâc vitâ discessuro semper adstat Conscientia, quàm vt metus vanos non discutiât, aut eos diu molestiam innocenti facessere patiatur. Atque hic rursus est D. Gregorij sensus. Cùm enim iusti animam nonnumquam perturbari fateretur, & quidem, *vt à leuibus contagijs ipso mortis pauore purgetur*, mox addit, pauorem illum desinere illico, eoquè discusso, *æternæ retributionis gaudia, jam ab ipsâ carnis solutione percipiunt*. Itaque ex mente D. Gregorij, iusti anima nonnumquam perturbatur in mortis articulo, & quidem non diu, nec sine gaudij vicissitudine. Si verò, non quid nonnumquam, sed quid passim & plerumque iustis accidat, ex D. Gregorio exquirimus, ita respon-

22.

D. Greg. supra.

Plerumque autem spò pleni discedunt à vitâ.

etiam qui tota vitâ fuerunt scrupulosi.

Plerumque verò, contemplatione quâdam retributionis internæ, etiam priusquam carne exspoliantur, hilarescunt: & dum vetustatis debitum soluunt, noui jam muneris letitiâ perfruuntur. Quid ad rem nostram accomodatius, & è re nostrâ dici quid potuit opportunius? Amicæ Conscientiæ hæc sunt solatia, beneque sibi consciæ mentis gaudia. Tantùm autem abest, vt à Conscientiæ aculeis iusto quidquam in mortis articulo timendum sit; vt à pluribus animaduersum sit, eos etiam qui grauissimis scrupulorum conseruationibus implicati, vitam duxere imprimis tædiosam, & salutis acquirendæ prorsus incertam; in vltimo tamen vitæ agone, agitationum tenebris, scrupulorumque discussis nebulis, Conscientiæ suæ vultum agnouisse, quem antea scrupuli obduxerant, aut potiùs sub Conscientiæ laruâ fuerat ementiti: veræque Conscientiæ testimonio fidem dedisse tandem, atque ei denique cum summâ tranquillitate animi, & salutis acquirendæ fiduciâ fuisse immortuos.

Ibid.

Iusti moriantur pleni gaudio:

Rursus itaque assero, inaudisse sapius, imò & summâ animi voluptate nonnumquam me vidisse, homines probos, ingenti delibutos gaudio dum mors appereret; sic vt, lætitiâ dissimulare cùm non possent aut suppressere, in externa etiam, animi gestientis signa prorumperent. Et alios quidem càm mortis nūtius affer-

23.

retur,

retur, hymnum *Te Deum Laudamus* decantasse; alios festiuum istud *Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto*, gratijs agendis protulisse; alios etiam in cantus amœnos languentem vocem, non tamen languidè extulisse: alios cum loqui non daretur commodè, oculis in cœlum sublatis, manibusque exertis, subsilientis animi gaudia motu penè ludicro declarasse, non tantùm legi sapius, sed & oculis meis ipsemet conspexi. At verò quemquam eorum, mentis adhuc compotem, & tamen tristem, anxium, causæ suæ diffidentem, terroribus implexum, & de Misericordiâ Diuinâ minùs placidè sentientem obiisse, numquam credidero. Ego certè nullum scio: neque enim fieri potest, vt Conscientiæ securitatem præstanti, non credatis qui nouit eam mentiri non posse: & si credat, fieri haud quaquam potest, vt, rationis exfors si non sit, Conscientiæ non acquiescat.

numquam
verò cum
diffidentia
que vobis
angores u-
nimo fa-
ciat.

24. Ecceur ergo, inquires, rantopere ad mortis conspectum exhorruit Hilarion? Respondere quidem possem, naturæ jam ferè oppressæ & extinctæ coarctationem fuisse quâ conflictabatur Sanctus Eremicola (si tamen conflictatus fuit) non verò Conscientiæ sibi timentis angorem: & sic Hilarionis exemplo, toties, & libris, & pro concionibus, temerè fatis & non ex fide historicâ decantatis, crederem me satisfecisse. Verùm aliâ nunc respondendum est ratione. Diui enim Hieronymi narrationem adij, & nihil in eâ quidquam reperi, quod vel specie tenus, non tantùm Conscientiæ sibi diffidentis tormina, sed vel naturalem mortis horrorem redoleret; quin & naturam, & mortem, sic quasi per jocos ludibundè derisisse comperio. Etenim teste Hieronymo, Hesychio discipulo suo tunc absenti, cùm nullum haberet hæredem, litteras amænitate plenas suâ manu exarauit, eumque magnificè fortunatum omnium hæredem ex asse constituit: & ne quid bonorum per ignorantiam fortasse periret Hesychio, commentarium opum à se possessorum, eique testamento transcriptarum adjicit, *diuitias suas ei relinquens*, inquit Hieronymus, *Euangelium scilicet, & tunicam sacceam, cucullam & palliolum.* An autem tale testamentum amænè condere, est mortem expauescere, an verò ei per jocos illudere? Deinde salutationis vltimæ causâ ad se accurrentibus, clarè enuntiabat abire se ad Dominum, & à *vinculis corporis dissoluedum.* An rursus hæc timentis mortem est oratio? Tum verò, à circumstantibus enixè petebat, vt ne temporis momento vnico

D. Hilarion
mortem nõ
timuit, ne-
quidè metu
naturali.

vnico post mortem paterentur corpus aëri exponi; sed illico, prout cum vita destitueret, vestibus, vti erat indutum, in hortulo, terræ à se tot annis excultæ, sedulo mandarent. Hæc scilicet mortem expauescentis est cura.

Exponuntur verba D. Hilarionis, quæ ostenduntur fiducia esse plenissima.

Denique fateor quidem Hilarionem morti proximum, hæc 25.
verba protulisse: *Egredere anima mea quid dubitas? septuaginta prope annis seruisti Christo & mortem times?* at quis verborum sensus sit, ex D. Hieronymi narratione audiamus. Ita refert. *Iamque modicus calor tepebat in corpore, nec, præter sensum quidquam viui hominis supererat: & tamen apertis oculis loquebatur; Egredere, quid times? egredere anima mea, quid dubitas? septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times?* Amabo te amice Lector, an hæc timentis verba sunt, an mortem summo desiderio exoptantis? an egredi timet e corpore, qui egredientem animam vrget, & hortatur vt festinet? Septuaginta, inquit, annis in hoc ergastulo desudasti; & adhuc hæres cunctabunda dum libertati assereris? eia anima, egredere tandem ex efforto corpore, & pudeat te tantæ moræ: momentum vnicum, nimia est cunctatio, & seni emarcido prorsus pudenda.

Expositio secunda.

Quòd si verò obsequium Christo septuaginta annis præstitum, 26.
& ab Hilarione commemoratum attendimus, tum sanè præclariorem sensum magisque lætum præferunt. *Septuaginta*, inquit, *prope annis seruisti Christo, & mortem times?* quasi dicat: Eia egredere anima; non est quòd mortem timeas. Non, inquam, te pudeat, dilectissimi Sponsi subire vultus, Septuaginta prope annis, omni studio te exornasti; Gratia & speciei, quam in Sacro Baptismi fonte acceperas, adiecisti quidquid gratiarum per virtutis opera potuisti conquirere: compta es satis; & si quidquam ornamentorum deest votis tuis, dilectissimo tamen sponso perplacens, nec quidquam adjectum cupit: *Septuaginta prope annis seruisti Christo*, id est, Christo te exornasti, itaque abeamus anima, comptum est satis. Hæc Hilarionis morientis est oratio; quam non video, quo pacto quis tetricus in alienum sensum possit detorquere. Sanè prout egregiè Marianus Victorinus Episcopus Amerinus, insignis D. Hieronymi Scholiastes asserit, *confidentis in Christo, cui seruauerat, ex rectâ animi Conscientiâ sanctisque prolata operibus hæc verba sunt, non de seipso vanè gloriantis.* Addo ego, & multò minùs mortem anxie perhorrescentis, sed ei insultantis potius.

Marianus Victorinus in Scholis ad ea verba Hilarionis.

§. III.

S. V.

Accommodissimam tempori praxim bene moriendi esse, in articulo mortis bonorum operum recordari, & ad lætitiã mentem componere.

27. **A**Tque ex his ad alia quæ obiiciebantur, complananda, gradum facio. Non videbatur enim ita ex re morientis esse, lætam bonorum operum memoriã aduocare, & gestientem animum morti obiicere; quin potius deceat, eo in conflictu animos deiicere, & in pœnitudinem commissorum criminum ferio componere: ad hoc saltem, viros sanctissimos omni studio esse enifos. Nescio sanè cur Sanctorum virorum mihi prouoluantur in hanc rem exempla, cum nemo vnus contra me afferatur & ego Sanctissimi Hilarionis pro me factum teneam. An nesciuit is quæ demum morientis deberet esse legitima constitutio, qui septuaginta annis tam religiosè viuendo, septuaginta etiam annis artem bene moriendi didicit? Atqui senex sanctissimus, viræ à se bene actæ recordatur; annos diuino obsequio impensos exactè enumerat, & quidem jam jam moriturus. Fiduciam & spem alimentum animarum virtutem amantium, operum commemoratione in se vir Sanctus excitat: cur igitur bonorum operum memoria, quasi si morti minùs conueniat, suggillatur? Certè cum a mortis sibi ab Isaiã denuntiatæ articulo, non multùm abesset pius rex Ezechias, vti faciã testantur litteræ, orauit ad Dominum, & dixit, *Obsecro Domine, memento queso quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* En vt antea actæ vitæ opera in computum deducat Ezechias. Neque adeo narratio hæc Deo displicuit, vt audire meruerit, *Audiui orationem tuam.* Audi nunc D. Hieronymum hanc Ezechia fiduciam deprædicantem. *Iturus ad Dominum, inquit, narrat opera sua, quomodo ambulauerit coram Deo in veritate. Felix Conscientia, que tempore afflictionis, bonorum operum recordatur, vt scilicet operum fiducia, & remunerationis expectatione obarmata, è difficultatibus, à naturâ objectis feliciter eluctetur.* Quod quidem, si vllò vnquam tempore est conueniens,

D. Hilarion bonorum in morte memoriam excitauit.

Item pius Rex Ezechias.

Isaia. 38. v. 3.

v. 5.

D. Hieron. in hunc loc. Isaia.

niens, sanè illo est necessarium, cùm durissimum natura insul-
tum patitur.

Tamen inquires, quamvis sancta sit lætitia, quam in mortis momento Conscientia, bonorum operum recordatione, morienti impertit; tempori videtur accommodatius, vt peccata præterita, quantumvis etiam Confessione condonata, in memoriam reducantur: hæc enim imbuta mens, in plures pœnitentiæ actus prorumpet enixius, & commissâ piacula plenius expiabit. Bona est omnino, quæ objectioni ratio prætenditur. Respondeo tamen, nihil admodum euincere. Etenim an aliâ de causâ tristem illam constitutionem animi commendas tu, quàm vt per dolorificos pœnitentiæ actus, peccata magis eluantur? Hæc ipsa causa est inquis. Atqui meminisse oportuit, non Contritionis tantum aut Pœnitentiæ formalis actibus, quos fateor doloris esse plenos; sed & Amori, cujus jucunda semper est affectio, peccata omnia condonari, etiamsi singula non reuocentur in memoriam prout Tract. 12. num. 37. à me est explicatum. Quod cùm ita sit; an quisquam mihi negauerit, alacriorem longè esse animum, lætis & spe plenis cogitationibus erectum, & proinde ad excitandos amoris actus magis expeditum; quàm dum præteritorum scelerum memoriâ, aut Dei districto iudicio, pœnisque inferni objectis, planè contrahitur, imo & deiicitur?

*Lata animi
affectio est
expeditior
ad excitandos
actus
Amoris.*

Rursus, veram contritionem ex Amore Dei ortum ducere ostensum est Tractatu. 12. n. 20. & sequentibus. Amor autem cùm longè facilius, & verò etiam impensius inter læta prorumpat; sanè sibi aptissimè consulit Conscientia, cogitationes aduocando quæ mentem extendant, eaque nuntiando quæ gaudium afferant; quàm si tristitiæ materiam obuoluendo, animum deiiciat, aut saltem ita contrahat, vt nisi molestè, in præstantissimos actus possit exurgere. Lætis autem nuntiis delibuta mens, quàm prompta est, quàm alacris, vt eximios actus excitet, Deoque gratissimos! *Primò* enim grati animi eximias notas dat prot acceptis à Deo beneficiis, quorum effecta, si vmquam aliàs, jam sanè impensius experitur. Grati autem, primum & fere præcipuum est, beneficia lætè excipere & vultu hilari. *Secundò* solidissimam in se fiduciam excitat, totamque se Christi misericordiæ libens committit; vtpote quæ suauissimis plena voluptatibus, æternas in mortali corpore incipit delibare: futurarum enim,

*Actus à
moriente
præcipuè
exercendi.*

enim, præsentis deliciæ pignus sunt. *Tertio* non potest non amore prorsus eximio Sponsum complecti, quæ ab eo tam tenera amoris signa percipit: tenera inquam mentis gaudia, quibus in agone constitutam, ne forte deficiat, identidem reficit & consolatur. Atque hæc omnia, à Conscientiâ, bonæ mentis sunt solatia.

30. Hisce autem ritè perceptis, quæro ego nunc tandem, quid homini quem Conscientia bona comitatur & defendit, magnopere in mortis articulo pertimescendum sit? An forte mors ipsa, naturæ terror? Nihil sanè in morte est horridum prout §. 1. ostendimus, quàm quòd malè actam vitam, malè terminet. Atqui præteritorum securitatem præstat Conscientia; authenticas innocentia litteras secum fert, item meritorum omnium commentarios, & thesauros legitimè obsignatos in cælum defert. Cur itaque mortem timeat, quæ tantas opes saluas & incolumes patriæ laribus jam jam asseret, isthic nullo vñquam tempore, aut casu deperdendas? An Dæmonem fortasse exhorreat, quem eo temporis articulo omnem mouere lapidem aiunt, vt in ipso patriæ conspectu feliciter progredientem retardet, & nescio quibus suggestionibus interpellat? Verùm, quid mihi veterator mendacissimus facile imposuerit aut persuaserit, qui Conscientia meæ nitor testimonio? An præterita scelera importunus obiiciet? Obiiciat sane; & quam obsecro nisi gaudendi materiam dabit, cum ea mihi per summam Dei misericordiam, Conscientia testetur penitus esse condonata? An diffidentiam quantumuis exiguam ingeret; cum, proposito totius vitæ curriculo, Conscientia mihi testis sit, quàm impensas gratias mihi præstiterit bonus Deus, toties tamen offensus à me? Et hunc ego credam, in ipso rei bene gerendæ postremo articulo mihi defuturum, cuius benignam manum toto vitæ tempore mihi singulari curâ adfuisse Conscientia clarè demonstrat? Apage sis cum putidis tuis clamoribus insulse Dæmon. Alias ego voces audio, vti fiduciâ, ita & deliciis plenissimas. Hæ mihi morienti præstantissimum sunt viaticum: has audio, iis inhæreo, his vitam omnem securissimè committo. Conscientia meæ, hæ voces sunt; in his agnosco Deum.

Concluditur nihil Conscientia bona confidenti timendum, nec a morte.

nec à Dæmone.

31. Eia inquit anima: fatis viximus: ascendamus tandem in optatam patriam, vbi bene nobis æternum sit. Tu quidem in mortali

Conscientia ista voces.

tali corpore constituta, partes tuas egisti benè; obseruasti me sedulo, nusquam meos es reuerita: nunc ego te defendam, & causam tuam propugnabo. Ad rationes exacti temporis reddendas, à Christo Iudice euocamur: ne metue, partes hæ meæ sunt; fideiussorem me opposui; tu quiesce: fidem dedi, fidem soluam. Deponamus interim hoc corpus, ô Anima, & terræ mandetur vile depositum. Putrescat sanè: exiguæ rei, jactura est facilis. Erit aliquando tempus, quò ex cineribus tandem emerget misera caro, & nobis nouo astringetur amplexu; voluptatum quibus in antecessum fruitura es tu, futura tandem complex, quæ miseriarum, quas toto vitæ itinere sustinuimus, consors fuit. Vale itaque hæcenus amica caro; valere jam exesa membra; vale quisquis adhuc mortalis es. Nostra res peracta est bene; tu tuam cura. Hæc valedicentis corpori suo Conscientiæ, sunt tenera suspiria; hæc Conscientiæ suæ fidentis animæ festiua sunt gaudia.

*Morientia
festiua sus-
piria &
sunt plena.*

O magne mortis vitæque arbiter, ô quando hæc erunt! ô quando dissolvente sese naturæ machinâ, Deum meum aspiciam, & in charissimos Redemptoris mei complexus aduolabo? Etenim *unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Ut videam voluptatem Domini, & visitem templum eius.* Tanta certè est mihi à Conscientiæ testimonio oborta fiducia, vt credam visurum me bona Domini in terrâ viuentium. Crede ô anima; sed vt Conscientiæ tutò possis in morte fidere, Conscientiam imprimis, dum in corpore viuus, obserua. Interim *expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* Tandem cum D. Bernardi sententiâ omnia à me dicta confirmante finem facio. *Bona Conscientia, inquit, secura erit, cum corpus morietur: secura, cum anima coram Deo presentabitur: secura, cum utrumque in die iudicij, ante tribunal terrifici Iudicis statuetur. Future beatitudinis non est utilius remedium, nec certius testimonium bonâ Conscientiâ.*

32.

pl. 26.
v. 4. 5.

v. 19.

v. 14.

D. Bern.
de inter-
riori do-
mo. c. 23.

TRACTA-

TRACTATUS XX.

DE OBSERVANTIA DEBITA
CONSCIENTIÆ.

Conclusio hætenus dictorum est; Itaque custodi tuam Conscientiam, vt ipsa custodiat te, veramque animo præstet lætitiã.

Omni custodiã serua cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit. *Prou. 4. v. 23.*

Exponitur egregia Conscientiæ cum corde symbolizatio, ex quã quædam explicantur Conscientiarum differentia; ac denique quomodo Conscientia in aliquibus emoriatur & indurescat. Datur praxis qua custodienda sit vita Conscientiæ. Ostenditur præcipuam esse, magnam Conscientiæ sibi semper præsentis exhibere reuerentiam: item quanta debeatur. Denique hæc praxi conseruari vitam Conscientiæ, à quã vita totius animæ & pax dependet.

D finem aliquando tandem decurrit oratio; atque vtinam ad illius gaudij initia simus enisi, quod nobis pleno sinu conferendum Conscientia bona, & non ex vano pollicetur. Gaudium enim si in hac mortali vitã sedulò perquiritis, istud sanè est reliquum, vt Conscientiæ benè attendatis, ab ipso enim vita procedit; non tantùm æterna, quæ vita est Gloriæ; sed & filiorum Dei; quæ vita est Gratæ; ac denique vita serena, quieta, tumultuum expers, quæ vera vita est Naturæ: non enim viuere hominem ego existimo, nisi qui viuunt placide

cidè & tranquillè. Hanc ego dictorum omnium consecutionem modò persequar; explicatisque quibusdam Conscientiæ qualitatibus, quas quidem adhuc sed cursim attigimus, praxim dabimus, quâ seruanda sit Conscientia, felicitatis nostræ, & præsentis, & futuræ exordium & fundamentum.

S. I.

Vti vita corporis à corde, ita vita spiritualis, à Conscientiâ ducit exordium. Exponitur multiplex Cordis & Conscientiæ symbolizatio.

*Seruan-
dum præ-
cipuè cor.*

QUOD si in corpore cor vitæ fons sit, ex quo motus omnes vi-
tales & animales ducunt principium: vtpote à quo alimen-
tum purius, spiritibus generandis, cerebro subministratur; qui
deinde per neruos cæteraque membra dispersi, omnem animali
motum dant & vigorem: rursus, si fatiscente corde, totius cor-
poris quantociùs cessant motus: denique si non tantùm vita, sed
& comoda membrorum constitutio, aut incommoda; robur
aut imbecillitas; bona aut mala valetudo; à rectâ vel peruersâ
cordis affectione vt plurimùm dependet: sanè momenti maximi,
est illa Salomonis admonitio, ergo *omni custodiâ serua cor tuum*, Prou. 4.
id est accuratissimè obserua, ne quidquam nocuenti cor acci-
piat, vt ne totâ corporis vitâ in ipso fonte veneno infectâ, inde
ad reliqua membra malum fluat. Aut si alia placet lectio, *super
omnem custodiam serua cor tuum*; id quidem sic intellige, quasi
si commendet Sapiens cordis custodiam, præ omni reliquorum,
quæ corpus constituunt, membrorum curâ: cùm enim ex ipso
procedat vita, quâ nihil pretiosius fert natura; etiam cuique
pretiosissimum sit oportet id, ex quo res tam chara, ducit, exor-
dium.

*quia ex ip-
so vita pro-
cedit. Osten-
ditur quo-
modo.*

Jam verò si de naturali vitâ obseruandâ Salomoni hic foret,
fermo; sanè hanc gnomen, aphorismis Hypocratis opportunè
inferendam iudicarem; quâ monerentur medici, in morborum
symptomatis, primò & præcipuè, ad cor quasi ad vitæ arcem es-
se recurrentum; & ab eo vapores infestos & quæcumque cordis
temperamento possunt officere, tamquam à præcipuâ vitæ sede,
summâ

summâ sollicitudine esse arcenda; Et quidem notæ sunt hæ medicis artes : quibus præcipua cura est cordi attendere , cujus temperiem ex arteriæ pulsu explorant ; cum motus ille reciprocos quem digito percipiunt , aliud quidquam non sit , quàm systole & diastole , seu cordis contractio , & dilatatio. Distenditur enim dum sanguinem ab hepate venâ cauâ defluentem , per auriculas supernè recipit : rursus autem sese contrahit , vt sanguinem in ventriculis decoctum & defæcatum , in arterias per valvulas ejaculetur , inde per venas vndique dispergendum ; vt frigidiori isthic sanguini , calore suo sit præsidio , & commodum præbeat membris omnibus alimentum. Sic certè manifestum jam est , naturalem vitam ex corde procedere.

3.

Præstantiorem tamen sententiæ suæ scopum habuisse mihi videtur Salomon , nec tam corpori curando , quàm animæ conservandæ consuluisse ; quasi si diceret : Quisquis es ô Homo , omni custodiâ serua Conscientiam tuam , quasi cor tuum : prout enim cor vitæ naturalis est origo ; ita & Conscientia moralem & spirituales vitam auspicatur. Rursus prout à cordis temperamento , & spirituum isthic depurgatorum subtilitate aut crassitie , agilitate aut segnitie , reliqui corporis existit vigor aut imbecillitas , color festiuus aut luridus , oculorum acies alacris & expedita aut subtristis , genæ rubicundæ aut pallidæ , tota denique corporis externa constitutio ad amœnitatem composita , aut certè emarcida & dejecta : ita prorsus à rectâ Conscientiæ conformatione , omne pendet animi Gaudium , à qua est rectè se habere. Illâ verò perturbatâ , in tædium vertuntur omnia , nec quidquam jucundæ vitæ , fastidia sinunt super. Itaque prout animæ vitam diligis , ita Conscientiam sedulus observa : illam si non æstimas , hanc sanè neglige : illa verò si tibi est in pretio , hanc accura , & super omnem custodiam serua , quoniam ab ipsâ vita procedit. Et hæc quidem Salomonis est sententia , & consequentia legitima , omnium quæ hoc libro exposuimus.

Vita Spiritus pendet à Conscientia , ut vita corporis à corde.

4.

Antecedentes autem propositiones , hîc pluribus exponere , neque necesse est , neque etiam est animus. Non inquam lubet multis offendere , vt à corde vitam corporis , ita & à Conscientiâ vitam animæ emanare : satis enim Tractatu tertio demonstrauimus , ab actuali Conscientiæ iudicio aut dictamine , omnes omnino humanas , id est laudè aut vituperio dignas actiones , voluntates.

Varia eorum dicitur Conscientia symbolizatio.

Tract. 3.
§. 2.

Primo. A luntates inquam & desideria ortum ducere & gubernari. Satis enim constat desideria, animæ motus esse, & quidem præcipuos. Atque hæc est *prima* Conscientiæ & cordis conuenientia & symbolizatio; quam fortasse non ingratum fuerit, nec etiam abs re, paucis persequi, vt ex cordis quam habemus scientiâ, Conscientiæ ars & necessitas meliùs innotescat.

Desideria que à Conscientiâ non procedunt, non habent vitam spiritûs; id est non sunt laude digna aut vituperio.

Quenam dicantur actiones naturales, & indifferentes.

Secundò itaque, animaduertendum est, corporis motus omnes, actiones vitales non esse: neque animæ tribuuntur, nisi ij qui à principio vitæ (quod quidem in corde positum esse jam ostendimus) ducunt principium. Quis enim humanum corpus è turri fortè deciduum, actione vitali centrum tendere dixerit? motus hic certè, illi, cum omni prorsus corpore labente est communis; neque à vitæ principio, sed à grauitate, omni corpori ingentitâ, labentis motus est. Non igitur vitalis est actio, cuius principium, non in viuo tantùm corpore, sed & in demortuo reperitur. Illi itaque membrorum motus, qui è vitæ principio, id est ex cordis operatione primâ procedunt, soli vitales appellantur, verèque sunt viuientis hominis. Ita prorsus, motus illi voluntatis, aut desideria, quæ à Conscientiâ, id est ab actuali iudicio, actionem bonam aut malam, licitam aut illicitam esse decernente, non oriuntur, vitam spiritûs non assequuntur: sed aut rationis expertes sunt actiones aut emortuæ: id est, quantum ad mores attinet, nec bonæ nec malæ: adeoque nec laude aut præmio dignæ, nec verò etiam supplicio obnoxie aut vituperio; non magis quàm quæ per somnium, dominante phantasiâ exercentur. Sic edere, bibere, discurrere, ambulare, dormire, & cætera eiusmodi, nisi à Conscientiâ, id est à iudicio dictante actiones istas hic & nunc rectè exhiberi aut necessariò exhibendas esse, sumant exordium, moralis vitæ actiones non sunt; sed vel ab affectionibus & merâ phantasiâ, vel à naturâ, & nomen fortiantur & rem: easque cum brutis communes habemus. Iis autem actionibus cum desit anima, patet cur neque à Deo gratiam, neque ab hominibus laudem sibi possint demereri.

Tertia Conscientiæ & cordis symbolizatio, systole est & diastole. Uti enim per hanc attracto mucrone, dilatatur cor, excipiendo sanguini qui ab hepate deuctus & jam depurgatus, per systolen seu compressionem apertis valvulis, in arterias cæterasque corporis venas emittitur: ita primò-primos animæ motus, id

5.

6.

id est prima desideria rationis adhuc expertia, primos inquam rerum objectarum aspectus, per sensus externos & phantasiam internam immisos, & natas inde voluntatis inclinationes primas, veluti in hepate leuiter decoctas, Conscientia, uti cor sanguinem primum & crudum, excipit: rebusque bene perpensis, ad Dei rationisque legem examinatas, tandem, quasi à terrenis fœcibus depurgatas penitus, cogitationes illas, & affectiones primas transire patitur, iisque vitalem motum tribuit, à quo bonæ deinceps erunt aut peruersæ; Deo gratæ aut odiosæ.

Conscientia est cogitationes primas admittere, & emittere in actionem.

7.

Quartò, in humano corpore motus quidam sunt, temperamento cordis prorsus aduersi, per quos ordinata tenerrimi membri interpellatur actio & harmonia. Quod quidem sæpe contingit dum aut nimius est, aut admodum tæcilentus qui ab hepate per venam cauam, ad cordis auriculas sanguis affluit; illudque aut acrimoniâ suffocat aut copiâ. Sæpe etiam ex crassis venenatisque vaporibus id accidit, qui aut ab aëre externo, aut etiam à stomachi cruditatibus maleque digestis cibus exhalati, cor undique circumstant, & inficiunt, sic ut sese in consueta officia, vix aut ne vix quidem possit explicare. Id autem dum contingit, cætera membra illico languor occupat; major aut minor, prout majora vel minora cordis functionibus obuoluta sunt impedimenta. Idem planè Conscientiæ euenit. Sæpe enim tanto impetu desideria prima & indigesta ingruunt in animum, idque vel torinsecus immissa, vel etiam per prauas affectiones peccandique consuetudinem excitata, ut Conscientiæ vim afferant; eam undique circumstant, & quidem tam turbulentè, ut officio suo facere non possit satis; id est, ut ad rationis trutinam desideria prima nequeat expendere. Hinc euersâ Conscientiâ, motus illi indigesti & rerum terrenarum fœcibus infecti, totâ discurrunt animâ, & voluntatis occupant imperium. Conscientiæ autem interturbato motu, totam mentem languere [neesse est; & quidem mortalis aut non mortalis est ægritudo, prout Conscientiæ infertur vis.

Conscientia terrenis affectionibus sæpe obruitur. Hinc anima ægritudo.

8.

Quintò, Prout grauitas morbi aut leuitas, ex arteriæ pulsu dignoscitur, qui quidem systolen cordis & diastolen, motu suo arguit: vnde fit ut crebro, concitato, interpolato, & intermicante pulsu arteriæ, angustias suas variè cor aperiat, & de vi sibi internè illatâ quasi conqueratur, externamque medici exposcat

Expulsu Conscientia, dignoscitur anima ægritudo.

K k k k

manum:

manum : ita ex inordinatâ Conscientiæ agitatione , crebrisque motibus , facile est dignoscere , quanta sit mentis ægritudo , & in quo pereundi sit discrimine.

Anima
numquam
est bene, nisi
prius bene
sit Con-
scientia.

Sexto. Uti fieri omnino non potest , vt ægro corpori valetudo reddatur pristina , membrorumque solitus vsus ; nisi cordi reddatur à malo ingruente quies , sic vt pristina redeat temperies ; consuetisque ordinatim , ab omni impedimento liberum , naturæ defungatur officii : sic nulla menti quies expectanda est , nisi Conscientiæ benè sit , sic vt agere possit res suas , tranquillè , & ab omni vi aut affectionum impetu expedita.

9.

Viuentem
Conscien-
tiâ, adhuc
est spes sa-
lutis.

Septimò. Sicuti , viuentem corde , vitamque suam pulsû aliquo indicante , adhuc reliquo corpori spes vitæ est super , quantumcumque membra , vi morbi prolapsa conciderint : ita dum Conscientiæ remordentis stimulos perferentis , ô Peccator ; quantumcumque peccatorum toxico infecta , & lethali morbo correpta sit mens ; non tamen adhuc conclamata est res : aliquid habes latentis vitæ indicium ; imo Conscientiæ allaborare si vis , reddendæ salutis initium.

10.

Conscien-
tiâ emor-
tuâ despe-
rata est
salus.

Octauò denique , corde emortuo , ejusque cessante motu , necesse est totius corporis functiones intercipi : totaque desperata est vita , vbi in vitæ principio , quod est cor , factus est vitæ exitus : vltimum enim quod in corpore emoritur est cor. Ita disertè Aristoteles. In efformatione corporis animalis inquit fit prius cor : idque effici primò , non modò sensu percipitur , sed etiam quòd per obitum , vita hîc vltimò deficiat. Euenit namque in omnibus , vt quod vltimum fit , hoc primum deficiat : sicut à calce ad carceres , vnde prouit , redeat. Sic ergo cessante motu cordis , quod vitæ est principium , cætera membra moueri desinunt , id est , viuere. Non secus , si , quando lethale scelus admissum est , nullus tamen in Conscientiâ sensus mali , aut agitatio percipitur ; actum est de salutis negotio ; perdita est tota res : omnesque deinceps cessabunt spiritualis vitæ actiones , nisi prius ad vitam Conscientiæ reuocetur , nouo & præter communem ordinem inusitato Gratia miraculo. Hinc alia Salomonica sententiæ lectio sic habet : *Omni custodiâ serua cor tuum ; quia in ipso exitus vitæ.* Ibi vitæ totius spiritualis factum est naufragium , vbi Conscientia sensum perdidit,

11.

Aristot.
l. 2. de Ge-
ner. c. 4.

Prou. 4.
v. 23.

perdidit, & scelere desit commoueri. Atque hæc est Conscientiæ & cordis symbolizatio, tam varia, quàm exacta.

S. II.

Quid sit vitam, & exitum vitæ siue mortem animæ à Conscientiâ procedere, explicatur. Nempe quid sit Conscientia tenera, agilis, & viuax; quid verò Conscientia crassa, dura & emortua. Item maximum peccati supplicium, esse duritiem seu mortem Conscientiæ: & quomodo hæc per peccati consuetudinem, animæ inducatur.

12. **L**ubet tamen quæ paucis modò de Conscientiæ interitu dixi, pluribus exponere, vt quanti sit momenti Conscientiæ sedula custodia, clariùs intelligatur. Id enim probè obseruandum est; quoties peccatum mortale, siue suggestionem Dæmonis, siue carnis petulantiam, siue imbecillitate mentis, siue etiam peruerfitate admissum est; non illico sic emortuam esse animam, vt spectato gratiarum, quas Deus exhibere solet, generali cursu, de salute æternâ peccatoris desperatum sit: verum si eo in euentu Conscientia nihil quidquam perturbetur; actum est. Conscientiâ verò profligatâ, omnia sunt amissa: eâ emortuâ, nihil quidquam vitæ est super; *quia in ipsâ, exitus vitæ.* Ain vero inquis, an etiam Conscientia potest emori, & omnem sensum boni amittere? Potest sanè; & quo pacto tanta clades & mors tam funesta homini rationis compoti obueniat, operæ pretium erit explicare. Aliquæ tamen Conscientiarum differentiæ repetendæ hîc sunt; quæ licet vtrumque à me superiùs sint declaratæ, hîc tamen loco recensentur non incommodè; & tandem etiam quæ obscuriùs fortasse dicta sunt, percipientur clariùs.

Conscientia potest emori.

Proii. 4.
v. 23.

13. **I**mprimis ergo, *Bona Conscientia* dicitur, quæ de actionibus aut faciendis aut etiam factis, iudicium fert sincerum; prout se *conuersari in hoc mundo* gloriatur Paulus, nempe *in simplicitate cordis & sinceritate Dei; & non in sapientiâ carnali*, id est affectionibus carnis abreptum, commodi inquam studio, aut voluptatum. Dum itaque sincerè agit Conscientia, & de actionibus

Qua Conscientia sit bona.

2. Cor. 1.
v. 12.

bus suis iudicat, prout fide bonâ existimat Deum rationemûe eas exigere, bene agit partes suas, etiamsi fortè à vero aberrauerit. *Mala verò Conscientia* tum dicenda est, cùm præter mentem Dei sibi cognitam, nihilominus, aut quia vtile est, aut quia commodum, aut quia carni est volupe, id quod est præ manibus aut præ oculis, iudicat contemptâ voluntate Dei rationisque instinctu posthabito aggrediendum, & actioni quamvis illicitæ nauandam operam. Benè iudicantem Conscientiam quæcumque sequitur voluntas, bona est. Mala vero & digna vituperio, quæ destinatò malè ducentis Conscientiæ vestigiis, infaustè inhæret.

Quæ verò mala.

14.

Secundo, dum in iudicio de rei bonitate aut malitiâ ferendo, prompta est & facilis, adeò vt ad minimum Diuinæ voluntatis perceptæ momentum, eò feratur quò pondus fert, tum sanè *Tenera* dicenda est Conscientia, & in agendis rebus *delicata*. Neque enim tenera est quæ facillè frangitur, aut scandalo alieno percellitur, sed quæ facillè ad id quod bonum est inflectitur. Sic aurifabri bilanx, non idcirco de teneritudine laudanda est, quòd sit fragilis; id enim materiæ est vitium: sed quod minimo commota momento aut pondere, illico in adjecti sacromatis partes concedat. Sic quæ tenera est Conscientia, tam exactum tenet in ponderandis & agendis rebus æquilibrium, vt minimo voluntatis Diuinæ adjecto pondere, etiamsi præcepto graui non exprimatur, illico tamen, exemplo Dauidico, *Inclinet cor suum ad faciendum iustificationes Dei in æternum*. Contra verò, prout bilances quibus in æde publicâ merces expenduntur, crassoque insistunt hypomoclio, lentiores sunt; adeo vt non facillè exiguo adjecto lanci momento moueantur; inclinantur tamen, licet paulatim atque admodum pedetentim: ita Conscientiam quæ non facillè permouetur, nisi graue sit præceptum Dei, & secum peccati mortalis pondus trahat, *crassam* voca aut potius *torpidam*: non quòd mala sit; sed quòd ad agendum non profiliat, nisi ea quæ sub offensæ Diuinæ & quidem mortalis interminatione imperantur: ad cætera Dei placita, prorsus torpet. Ubi quæ tenerum Diuinæ voluntatis sensum habet Conscientia, & momento solo tangitur, & sic contacta, præcepti onere non indiget vt ad ferendum de actione exhibendâ iudicium pertrahatur: tantummodo Dei nutum percipit, atque illico in id incumbit, quò nutus fert; & voluntatem minimè torpidam secum trahit.

Quid sit tenera, seu prompta Conscientia ad agenda bene.

Psal. 118.
v. 110.

Quid crassa, & lenta ad agendum.

Atque

Atque hæc est in agendis rebus teneritudo Conscientiæ: promptitudinem voca, & idem dixeris: nam hæc ab illâ est; vti bilancis promptitudo tota, à teneritudine est hypomoclij; lentitudo autem ab hypomoclij est crassitie; cujus renisum, pondus exignum aut non superat, aut superat pedetentim.

15. In euitando autem malo *tenera Conscientia* est, quæ vt sese mali species menti ingerit, aut etiam phantasiæ tantum subit penetrare, illico percussit: percussa verò, etiam voluntati terrorem incutit, malumque vt caueat, sedulo adhortatur. Sic sanè cordis teneritudo in hoc est posita, vt quoties sanguis grauior accurrit, aut venenato vapore inficitur & à quo per vim opprimitur; illico alteretur cor, pulsu per arterias edito inimicum prodatur, & totum corpus quasi concitet, vt sibi adjumento sint membra omnia, medicinisque adhibitis infestus hostis depellatur. Ubi hoc quoque animaduertendum est, quòd quò tenerius est cor, & temperamenti magis exacti, eò & promptior est cordis perturbatio, & plura subrepentis mali, toto corpore emicant indicia. Teneræ inquam Conscientiæ est, ad mali conspectum percelli, atque illico diffidentem sui, præsidium è cælo poscere, sibi que interim advigilare quantocius. Et quò mens est delicatior, hòc etiam & perturbatur faciliùs, & auxiliij rationes omnes circumspicit enixiùs. Neque tamen scrupulosas Conscientias, teneras voco: hæ enim, Conscientiæ nomen non merentur, vtpote quæ non iudicio aguntur, sed peccatorum apprehensionibus omnino stultis, rerumque falsis phantasmatis. Tenera Conscientia, vera mala & dijudicat, & perhorrescit, & tandem cauet.

Quid sit tenera Conscientia in fugiendo malo

explicatur comparatione cordis.

16. Ubi contra quæ pinguior est & temperamenti crassioris, ad conspectum peccati mortalis non admodum perturbatur; neque voluntatem periculi admonet; neque subingressas in mentem aut phantasiam criminum suggestiones & scelerata phantasmata, aut timet aut fugat; quin potius iis colludit & delectatur. Quid dicam? admittitur à Conscientiâ hâc impurus sanguis: neque per iudicij acrimoniam à fœcibus depurgantur cogitationes improbæ; sed prout sunt & prout fert casus, ad voluntatem emittuntur, iisq; circumplexa, consentum tandem præbet sceleri. Quodque omnino est pessimum, ne tunc quidem, cum admissum est flagitium, alteratur Conscientia; sed ruinam animæ spectat impauida. Sic cor rusticum, graui terrenoque assuetum sanguini aut pabulo,

Crassa Conscientia in fugiendo malo quid sit.

non multum veneno intromisso perturbatur, quò tenerum & delicatum suffocaretur & fatisceret. Imo Mithridatem legimus, veneno, quod per gradus semper grauius attemperatum sumpserat, ita assuetum; ut tandem quòd presentissima aliis fuisset mors, in quotidianum ei versum sit, naturæque jam accommodum alimentum.

Atque hinc tandem elucescet, quid sit *Conscientia indurata*, 17.
 sine sensu, emortua, quam D. Paulus *cauteriatam* appellat, & quibus passibus in mortem eatur tam infaustam. Talis Conscientia est, quæ nec ad scelera committenda expauescit, nec commissis perturbatur; sed contra potius, uti Propheta ejusmodi peccatores describit, *quasi aquam bibunt iniquitatem*, id est facillimè; nec tantum facillimè sed & jucunde; utpote quibus jam scelera, naturæ facta sint pabulum. Testatur id Deus ipse; *vua eorum vua fellis & botri amarissimi. Fel draconum, vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* Ecce, ut peccatoribus vina jam facta sint potusque suauissimus, quæ tamen cruditate suâ non tantum insciant animum, sed & mortem afferunt.

Ne tamen tibi abblandire, quisquis boni sensu adeo es destitutus; summam enim irritati Numinis indicium est, peccati virus non sentire; & postrema desperatae ue calamitas, ita profligatum & peruersum esse animi sensum, ut tanta veneni amarities, etiam dulcescat. Per hanc sanè peruersitatem iudicij, Israelitarum sceleribus lassatus Deus, se tandem de iis vindictam sumpturum minatur. *Confortauerunt*, inquit, *manus pessimorum, & non conuerteretur unusquisque à malitiâ sua. Facti sunt mihi omnes ut Sodoma, & inhabitantes eius quasi Gomorrha.* Itane verò? simili ergo puniantur supplicio, qui pares sunt scelere. Quin & majora ingeram, inquit Deus. Quæ? Audi. *Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego cibabo eos absinthio, & potabo eos felle.* Quasi si dicat; tantam eorum palato vicissitudinem inducam, ut non modò peccati amarorem auerfaturi non sint, sed illud, instar cibi appetentes famelici, posituri sint quinimo in deliciis. Quid verò deinde? an enim hoc tam ingens est supplicium? Est sanè. Id enim calamitatis cum deuenerint, tum sanè castigabit eos Deus, suppliciiisque exercebit grauissimis, siue vllâ emendandæ vitæ, pœnasque euadendi suspicione: quod profectò malorum omnium est extremum. Etenim qui Conscientiæ motus & pulsus

Quæ sit
mortua
Conscien-
tia, aut
sine sensu.

Maximum
est pecca-
torum sup-
plicium ea
à Conscien-
tia non
sentiri: ex-
tremum
verò, ea
etiam dul-
cescere.

Iob. 15.
v. 16.

Deut. 32.
v. 32. 33.

18.

Ierem. 23.
v. 14.

fus percipit, si quando Dei castigantis manum sentit, admone-
tur illico sceleris cuius amarorem in pœna ingestâ persentiscit; &
sic tandem redit ad officium, Deique à se flagella per pœniten-
tiam amolitur. At cui scelera non tantum in naturam, sed & in
delicias sunt conuersa; is sanè, vti scelus non percipit, ita & quæ-
cumque obueniunt flagella, non interpretatur Dei sese vindican-
tis esse supplicia; sed vel casu sibi obuuisse existimat, vel na-
tura morbos esse, vel ætatis fatiscentis ægritudines, vel ex alienâ
esse malitiâ quæcumque patitur; numquam verò Dei, mala per
hos, tanquam per instrumenta, immittentis manum agnoscit:
neque antea per summam licentiam vitæ credit esse supplicia;
qui scelerum commissorum Conscientiâ jam non tangitur. Cru-
ciantur itaque non vt emendentur, sed vt orbi sint exemplo:
iustitiæque Diuinæ terrorem aliis dum incutiunt, alieno meden-
tur sceleri, qui non terrentur suo.

19. Vides nunc denique, tandem indurari Conscientiam & emori; *Conscientia mortua est quæ de actionibus nihil iudicat ex ratione aut mente Dei.*
cujus sanè mors aliud quidquam non est, quàm iustitium perpetuum, aut cessatio iudicii quod de bonitate aut malitiâ actionum solebat ferre: nihil etiam pensi habens quid rectum sit aut honestum; sed quid utile tantummodo, aut iucundum. Indurationem autem hanc aut mortem Conscientiæ, non alia causa inducit, quàm diuturna peccandi consuetudo & scelerum assidua agglomeratio. Diserte id per Jeremiam tradit Deus. *Boni sensum amittit consuetudine peccandi.*
Jerem. 30. v. 14. 15. inimici percussi te infelix Israel: nam propter multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta sunt peccata tua. Quid clamas super contritione tua? quod scilicet tam inimicè tecum agam: Insanabilis est dolor tuus: propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua, feci hæc tibi. Attendendum nunc est tantummodo, quibus paulatim passibus tanta Conscientiæ duritiës obueniatur; aut sensum boni malique amittat.

20. Et primò quidem, vti Mithridates exiguas initio veneni guttas alluefaciendo stomacho, non tamen sine aliquâ cordis affectione & renisu instillabat; ita profus peccatorum species ad voluntatem allabuntur primò, iisque voluntas implectitur & consentit; reluctante tamen admodum Conscientiâ: adhuc enim tenera est & vitæ plena. Judicat itaque factum malè, sententiâ suâ mentem torquet, facitque vt se sui pudeat. Deinde accrescente scelerum vsu, deteritur paulatim omnis pudor, & debita *Peccatur primò cum Conscientia mori & reniis*
Con- *Deinde pudor amittitur, &*

reuerentia
Conscientia
debita.

Denique
Conscientia
actiones nec
faciendas
nec factas
examinat;
Et ab omni
cessat iudi-
cia.

Mortua
Conscientia
sine pecu-
liari Gra-
tia mira-
culo non
suscitabi-
tur.

Conscientiæ reuerentia profligatur. Tandem consuetudine de-
libuta voluntas, peccatorum sordibus plenè delectatur; & vo-
lupe jam sit agere, quæ antea non sine aliquo, & quidem non-
numquam grauissimo, aggrediebatur animi cruciatu. Unde au-
tem nunc tanta promptitudo & facilitas? Cessant nimirum Con-
scientiæ iudicia: affectionum enim clamoribus præpedita, &
carnis naturæque fuligine excæcata, quidquid siue per oculos, si-
ue per aures, siue per tactum, siue per gustum, siue per phan-
tasiam, internasque potentias ad mentem appellit, in iudicatum
an liceat an non liceat, atque indemnatum si non liceat, volun-
tati exhibet: atque eccum Conscientiæ iustitium. Quin imò, ne
periculi quidem incurrendi mentem admonet, nec vllò officij
sui munere defungitur; prorsus sine motu est: atque eccum,
Conscientiæ mortem vltimam, ad scelera non moueri. Excita-
bitur tamen à fatali vetero tandem in mortis articulo: & quod
luctuosius est in vltimo iudicii subeundi die: sed ad vitam reuoca-
bitur in luctus tuos infelix anima; viuet illa, vt morte peius te
excruciet, perpetuumque tibi vitæ suæ sit tormentum.

An nullum iniquis tanto malo superest remedium? Profecto,
vt clarè loquar, si ordinarium naturæ, imò & Gratiæ spectas or-
dinem, nullum est super, *in peccatis suis morietur*. Quo pacto e-
nim à peccato desistet is, qui ejus dulcedine dementatus, de ma-
litiâ nil quidquam iudicat? Emortua jam dudum est Conscientia,
& *in ipsâ, exitus vitæ*. Scio equidem Gratiæ prodigio, ad
pristinum sensum à morte reuocari posse: & quidem ad osten-
tationem artis, famamque misericordiæ consequendam, nonnul-
lorum profligatissimam Conscientiam à Deo fateor emollitam.
Sed quis salutis æternæ negotium miraculis f. nus credat? id est,
quis Gratiis præter communem cursum sibi dandis, æternitatis
causam, nisi stultus sit, committat? Certè consultissimum est
Salomonis monitum, *Omni custodia serua cor tuum* id est Con-
scientiam: primò quidem *quia ab ipsâ, vita procedit*, id est actio-
num omnium humanorum decor, laus, & concinnitas. Deinde
eius curam diligenter gere, *quia in ipsâ, exitus vitæ*. Conscientiâ
planè extinctâ, perdita est omnis res, quia desperata est penitus
salutis spes. Utrumque vti credo, manifestè satis exposuimus.

21.

Ioan. 8.
v. 21.

§. III.

Conclusio. Itaque serua cor tuum. Ostenditur quòd nulla melior sit praxis seruanda Conscientiæ, quàm eam obseruare & reuereri. Explicatur quanta sit, quæ Conscientiæ debetur, reuerentia; & quanti momenti sit hæc praxis, ad bene accuratèque viuendum.

23. **I**stud denique, vt Salomonice sententiæ fiat satis, inquirendum restat, quæ demum cordis aut Conscientiæ custodia requiratur; aut quâ tandem methodo seruanda sit. Respondeo me non aliam inuenire æquè eximiam, & quæ aliarum multiplicium futura sit origo, quàm magnam de Conscientiæ suæ auctoritate existimationem concipere, atque ingentem ei in omnibus exhibere reuerentiam. Uno verbo dixero: Conscientiam obserua, & Conscientia seruabit te. Neque verò quanta sit eius auctoritas, multis est describendum. Satis enim ex dictis constat, illam esse oculum Dei, eiusque vicarias partes agere; actionum omnium directionem ab eius pendere dictamine; eam desiderijs & cogitationibus etiam secretissimis interesse; ac denique ab eius sententiâ, salutis æternæ causam, hic in terris præjudicari, illamque in extremo iudicio, pro Christi tribunali legitime confirmandam. Tanta itaque cum Conscientiæ tuæ sit auctoritas, eam imprimis obserua.

Obseruanda plurimum est Conscientia, ob magnam quæ pollet auctoritatem.

24. **E**t, quod primum obseruantia est indicium, nihil quidquam actionis institue aut ordire, nisi Conscientiæ iudicium exquisieris. Eam itaque semper consule; tum præsertim, cum affectionum turbulentis motibus agitaris; cum carnis, sibi quod volupe aut commodum est importunis clamoribus exposcentis, petulantiam persentiscis. Id inquam semper Conscientiæ tuæ defer obseruantia, vt eâ inconsultâ aggrediaris nihil: & verò etiam, ab ejus dictamine, ad latum vnguem, non discedas. Sic non facile emoritur Conscientia, dum officij sui, id est iudicandi exercitio semper interest: & voluntas illi promptè discet obedire, cuius jurisdictionem reipsâ quotidie sponte suâ agnoscit & patitur.

Conscientiam semper consule.

Recordare
Conscien-
tiam tibi
semper ad-
esse tuisque
actionibus,
interesse.

Memoria
praesentis
Conscientia
videtur
homini ex-
pedisior,
quam praesentis
Dei.

Namquam
in salum
reputa, cui
semper in-
surgit
Conscien-
tia.

Deinde magnum obseruantiae indicium est, superioris sui con-
spectum reuereri. Hinc quisquis Conscientiam obseruare vult,
istud identidem sibi praestituat, sese in illius, Paedagogi inquam
sui, oculis semper obuersari: & si quidquam superest reuerentiae,
sanè pudebit, Conscientiâ teste, quidquam agere, quod ab eâ no-
ueris non videndum tantummodo, sed & jure merito condem-
nandum. Ingens id erit sceleris frangum, si indomitis carnis a-
nimique affectionibus, ritè applicetur. Scio equidem praesentiam
Dei, saepe & pene perpetuò meditandam, continendis in
officio animi motibus; cum summo fructu ab Ascetis commen-
dari. Sed nescio an hæc Conscientiae suae semper sibi assistentis
memoria, non sit æquæ futura ex re, & forte etiam sceleribus
continendis magis accommoda. Nam praeterquam quòd qui
Conscientiam reueretur, etiam Deo, cujus ea tantum agit par-
tes vicarias, obseruantiam defert; nescio quid id sit, quod lon-
gè facillimè Conscientiae praesentiam nobis praestituimus, utpote
quam sensu ipso percipimus, cujus vocem exaudimus quotidie;
& quam agentem persentimus; cum Dei, cui intersumus & in
quo mouemur, intimam praesentiam, non nisi actu Fidei, aut
ratione à sensibus remotâ admodum, percipiamus: illa autem
praesentia, hominum vsibus est accommodatior; quibus etiam ni-
hil tam familiare est, quam sensu agi, iisque quibus affueuimus.

Itaque Conscientiam ut obserues, assidentem tibi, tuisque actio-
nibus intendentem sapius aspice; sed seriò & non perfunctoriè:
atque ejus praesentiam & auctoritatem pudicè & ingenuè reuerè-
re. D. Ambrosij hoc est monitum, vtile imprimis & graue. *Nemo
igitur, inquit, vel solus, vel cum altero, quidpiam turpe faciat: Et si
solus est, seipsum pro ceteris erubescat.* Praeclara est, quam ex hoc ca-
pite, Virginibus pudicè viuendi institutionem Diuus tradit Basi-
lius. Id sanè sanctissimè eas monet, castè ut agant etiam cum solae
sunt; neque corporis partes vllas, nudas esse patiantur in con-
clauis exclusis arbitris, quas alieno conspectui sine rubore non fer-
rent esse conspicuas. Denique ita se gerant, prout necessitas fert,
& prout quæ virginem honestam decet, pudicitia. Rationem ad-
jicit hisce verbis, in rem meam. *Etsi enim adsit nemo, ipsa tamen
sibi virgo adest; debetque seipsam reuereri: neque enim quae reueretur
ceteros, seipsam reuerentiâ indignam judicabit.* Dignam D. Basi-
lio, ejusque pudicitia sententiam! cui & istud libens adderem;
neque

24.

25.

D. Ambrosij
epist. 1.7.
epist. 44.D. Basilij
de Virginitate
paulo ante
medium.

neque enim, *quam reuerentur ceteri*, seipsam reuerentiã indignam iudicabit: neque quæ vllam ab alio pudicitie suæ, ne oculis quidem inferri labem pateretur, vllum etiam à seipsa dehonestamentum feret: ferret autem, si absque necessitate sic ageret, prout à nemine vellet deprehendi.

27. Magna imprimis est hæc obseruatio, non virginibus tantum Castitati corporis conseruandæ admodum necessaria, sed & omnibus, quibus incorruptæ mentis pudicitie, & morum honestati propositum est consulere. Si enim oculis hominum, quibus reuerentiam debes, turpia subtrahis; cui quæso deferenda est maior, quàm Conscientie, quæ & oculus est te tuaque intuentis Dei, & pædagogus actionumque moderator, & tandem iudex? Sanè non vulgarem, hominibusque passim debitam, tantum requirunt sapientissimè Diuus Ambrosius & Basilius: sed *præ ceteris* ille, hic verò *præ omnibus* vult, honorem sibi ipsi à Virgine, & à quocumque homine deferri. Quod quidem ego sic intelligo, vt non singulis tantum hominum, sed & omnibus, id est toti humano generi in vnum collecto locum, minor deferenda sit reuerentia, quàm soli & vnice Conscientie. Neque de hæc re vlla dubitatio relinquatur, siquidem Tract. 18. §. 1. & 3. ostensum est, maioris æstimandam esse Conscientie aut laudem aut vituperium, quàm totius orbis pro suo genio laudantis te iudicia, aut etiam actiones tuas notantis contumelias. Magis ergo erubescendum est, turpiter agere Conscientiã solã teste; quam eã ignorante, si fieri posset, atque insciã sceleris, & spectante totius vrbs, imò orbis teatro ea committere, quæ sint pudori. Hanc itaque existimationem eximiam Conscientie cum altè imbiberis, tum sanè alias seruandæ & obseruandæ Conscientie rationes aut methodos, necesse non est adferre me. Pædagogum habes fidelissimum, qui cuncta ad rem quæ sint, suo loco & tempore edicet. Ipsa tum Conscientia sic obseruata, seruabit te: docebitque securo fidentique, id est, lato animo inter homines versari, neque eorum oculos expauescere, etiamsi secretissima mentis arcana rimarentur non tantum, sed & assequerentur penitus. Quis enim alienos oculos vereatur, qui honorat suos? non expauescit hominum vultus, qui Conscientie præsentiam reueretur; id est, sui sibi que ingeniti in terris Dei.

Conscientia soli maior deferenda est reuerentia, quàm omnium hominum simul collectorum oculis.

Felicem enim verò si ejus oculis placere studeas; miserrimum verò te, conspectum eius si contemnis: nam vt omnium oculos effugas, nulloque alio teste conuinci possis criminis, tamen inquit D. Ambrosius, *abundat locuples testis Conscientia*. Idcirco qui rerum suarum satagit, *fugit etiam mala & opprobria, etiamsi credat non posse conuinci*. Nam etsi clausis parietibus sit coopertus tenebris, sine teste, sine conscio; *habet tamen facti arbitrum, quem nihil fallit, ad quem facta omnia clamant*. Quid deinde? Quod pessimum est, *seipsum unusquisque & animum suum, seuerum iudicem, sui ultorem sceleris, & vindicem criminis habet*. Ita Ambrosius. Et hinc fit, vt præclare obseruat D. Bernardus, vt sit, *nullus de tantâ numerositate spectantium molestior oculus, suo: cuiusque non est aspectus siue in cælo, siue in terrâ; quem tenebrosa Conscientia fugere magis velit, minus possit. Non latent tenebræ, sed ipse se vident*. Ecce quantam Conscientiæ præ omnibus reuerentiam exhiberi Bernardus exposcat: vt pote cui nec in cælo nec in terrâ, Diuinum si excipias, aspectum parem esse asserit, nec minus euitabilem, nec magis formidandum.

D. Amb.
l. 7. Epist.
44.

D. Bern. l.
5. de Con-
fid. c. 1.

Magis erubescendum est peccare in oculis Conscientiæ, quam in Sanctorum conspectu.

Atqui ex his liquidò ego conficio, maiorem peccandi verecundiam debere incurere, solam Conscientiæ intuentis præsentiam, quàm Sanctorum felicitate æternâ fruuentium, in scelus, dum committitur, defixi obtutus. Neque si rem penitiùs inspicias, tam heteroclyta videbitur, ac primâ fronte apparet propositio. *Etenim*, vt summam Sancti ex Diuinâ familiaritate, & Dei conspectu, felicitatem dignitatemque obtineant; tamen vicarias apud te Dei vices non obtinent. Atqui illas tamen jure amplissimo obtinet Conscientia. Quis autem tibi venerandus est magis, an is qui Deum videt, an verò is qui apud te Deum agit, & quidem legitimè? *Deinde* Sancti jurisdictione nullâ sunt instructi, actiones tuas vt aut approbent, aut reprehendant; id verò si faciant, charitatis exercent opus, non potestatis. Et tamen Conscientiæ in has, plena omnino competit jurisdictio; & quod vituperat, auctoritate vituperat. *Tertid.* Sanctis actionum tuarum annotatio non est concredita, neque ex eorum actione contra te institutâ, à Christo dicetur jus. Conscientiæ hæc commissa; actoris partes gerit, eiusque sola accusatio habetur legitima, & testimonium authenticum. *Denique*, Sancti in horâ mortis te non propugnabunt

28.

bunt nisi præcibus pro te fufis: Cōscientia verò fe id ipsâ præstabit egregiè; omnibus quæ obuoluentur molestiis, auctoritatem suam interponet, eâque contra Dæmonis insultus reddet imperium. Tanta igitur Conscientiæ apud te majestas cùm sit & imperium, quò nullum majus sub Deo datur; manifestum jam credo esse, majorem etiam ei, præ omnibus, reuerentiam esse deferendam; ac proinde & majorem erubescendi materiam peccatori à Conscientiæ conspectu, quam à Beatorum oculis subministrari. Et tamen, quanto & quàm intolerando pudore suffundendus esses, ô Peccator, si te agente turpiter, non dico totus Beatarum mentium cœtus, sed si vel vnicus tantùm Sanctus compareret, qui te infami vitio operam dantem subito deprehenderet? vt toto corpore expallesceres! vt latebras gemebundus peruestigares! vt te denique, actionemque, jam tibi etiam pudendam, eiurares! Qui sit ergo vt jam parum te pudeat, vbi major peccantem turpiter, Conscientiæ majestas intuetur? Certum mihi est auctoritatem eius te non agnoscere, ad cuius conspectum tam leuiter erubescis,

29.

O vtinam excellentem illam quæ Conscientiæ debetur opinionem, altè animo infixam gereremus! quantâ tum sollicitudine, & curâ quàm exactâ, illi allaboraremus satisfacere & morem gerere! Quàm tunc humani oculi essent despicatui, quibus placere nunc omne est studium! Eos dum euadimus, salua censemus miseri omnia. Hinc in omne nefas, modò occultum sit, tam facilis est prolapsus; hinc cogitationum inhonestarum congeries; hinc desideria impudica; hinc falsimonia & perjuria; hinc machinationes iniustæ; hinc cædes clanculariæ; hinc adulteria; hinc denique scelerum tanta colluies: nihil nunc inausum facit latendi spes, aut fiducia. Interim illam non lates miser, apud quam de malâ notâ insigniri, extrema est infelicitas. Nihil eam præterit, nihil non in acta refert, nullius obliuiscitur, nihil non accusabit. Et tu, qui homines times nil quidquam nocituros, hanc non reuereris quæ Dei vices agit? Infelicem enimerò te, qui non nisi latebris, tuam causam speras te posse defendere: infeliciorum verò, quod latendi fiducia, ad pessima quæque animos faciat, imò audaciam.

LIII 3

Annu-

*Ex parua
Conscien-
tia existi-
matione, in
omne nefas
itur.*

Annulum præstigiis & incantationibus infamem habuisse dicitur Gyges, cuius actu, hominum oculis subtrahebatur. Hoc armatus, quid non est ausus, homo nefarius? Certè Cicerone teste, annuli huius præsidio, reginæ Lydiæ vitium obtulit & stuprum intulit; Regem interfecit, & Lydiæ principatum tyrannus inuasit. Quid de annuli virtute sit, fides fit penes auctores. Non annuli has artes fuisse existimo, vt turpes adulteri celarentur concubitus; sed complicitis fœminæ fœdos amores, & marito exoso in alios procaciter suspirantis amplexus: latendi quæsiuit vias adultera, & facile inuenit. Quidquid sit, audi nunc D. Ambrosium in rem meam. *Da hunc annulum Sipienti, inquit, vt beneficio eius possit latere cum deliquerit; non minus fugiet peccatorum contagium, quam si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes est impunitatis, sed innocentia.* Non potuit quidquam in hanc rem dici præclarius.

Cicero l.
3. offic.D. Amb.
l. 2. offic.
c. 3.

Homines dicunt te esse laude dignum, sed nō faciunt: Conscientia te facit, quod te esse dicit.

Ne itaque tantâ accuratone famæ studeamus; nec de nomine apud homines obtinendo, tam anxie sumus solliciti: sed si quid seruandum est, *omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit;* & non ex bonâ famâ, & malâ interim re. Ex bono nomine consequeris quidem, signari digitis & dicitur, *hic est:* sed quid hoc te iuuerit, si quod diceris non es? Certè aliena dicta nil profunt, quæ nihil superaddunt: quinimo excruciant magis: exprobrant enim tacitè te non esse, qui debueras. At verò Conscientiæ voces æstimandæ sunt quàm maximè: faciunt enim esse te, te esse quod pronuntiant. Neque si virum probum te proclamat Conscientia, id tantum asserit, sed facit asserendo: id enim quæque reipsâ est, probus aut improbus, quod Conscientiæ suæ est testimonio. Ipsam igitur sedulus obserua & reuerere, quoniam *ex ipso vita procedit,* nec qualiscumque tantum vita, sed iucunda prorsus, vegeta, alacris, timoris exors & tristitiæ; denique quæ perpetuam animo sereno inducat tranquillitatem.

30.

Pacem cū Conscientia serua, vt quæcūq; vult.

Animo itaque, Imò & corpori si benè vis, *omni custodia vitam Conscientiæ, eam obseruando, serua:* quoniam ab ipsâ est tota mentis serenitas, quæ corpus etiã suo vigore

31.

gore afficiat. Expertus fortè es, quantos non animo tantum, sed & corpore cruciatus sustinueris; quæ tœdia, quæ fastidia, non mentem solummodò subierint, sed & somnum interceperint, totamque vitam mœrore infecerint, quamdiu Conscientiam passus es infestam: pax iam coaluit, salua est res. Gratulor sanè. Sed cautè amicitiam redintegratam cole; ne si eam rursus irritaris, exprobrat amarissimè, frustra à se impensa studia, & gratiam ab offenso Numine nequidquam tantis laboribus procuratam. Deinde istud age, vt semper in te viuat Conscientia, nullumque in secreto mentis tribunali iustitium intercurrat.

32. Itaque si Conscientia tibi tranquilla est, nullamque de anteactâ vitâ actionem instituat; id est, si nullius tibi sceleris commissi es conscius, quod pœnitundine animi expiatum non sit, teste Conscientiâ: deinde si tam fidelem officiique sui tam studiosam experiris, vt quantociùs periculi te commonefaciat, quoties vel minima occurrit peccandi occasio vel suspicio: denique si stimulos illico & quidem acres admouet, quoties à recto est aberratum: est sanè tibi quod applaudam. Conscientiam habes optimam, pædagogum exactissimum, & cui tutò possis fidere. Non alios habet thesauros orbis, neque delicias alias hæc misera vita, quàm quas, quæ talis est, liberalissimâ manu conferet Conscientia. Paradisus hæc est animæ, atrium cœli, sponsi lectulus, cui dum incumbo, *in pace in idipsum dormiam & requiescam*, quoniam dum Conscientiæ teneris amplexibus circumfundor, *tu Domine singulariter in spe constituisti me.*

Quantum sit Conscientia cui tuus possis acquiescere.

Psal. 4.
7.9-10.

33.

ad Rom.
2. v. 13.

Itaque dicamus cum Diuo Paulo: *Gloria, & honor, & pax omni facienti bonum.* Gloria sit apud Deum: apud quem gloriosum esse, solida tantum est gloria: hanc autem nemo asserit, nisi sola Conscientia, cuius vnicum testimonium, tota Pauli est gloria. Deinde honor sit inter homines; qui quantumcumque actionibus hominis probi ac iusti officiant verbis & obganniant; tamen benè agentem, animo laudant taciti, penitusque approbant, quod sint qui, *in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in prudentiâ carnali, conuersantur in hoc mundo.* Denique pax tibi sit cum teipso; eritque procul-

Conclusio spiritus.

2. Cor. 1.
7. 12.

proculdubio, & quidem jucundissima. Etenim voluntas Conscientiæ acquiescit, Conscientia voluntatem habet bonam, id est, in omnibus morigeram, in omnibus sibi obsequentem: itaque indubitata est *pax hominibus bonæ voluntatis*. Neque aliud neque securius gaudium quàm quod ab hâc pace conferetur, in hac lachrymarum valle potest expectari. Hoc igitur læti fruamur; donèc ab hoc exilio translati, ad æterna admittendi sumus gaudia, quorum pignus certissimum, bona, in sinu suo, fert Conscientia.

Ad majorem Dei gloriam.

FINIS.

INDEX